

Wat
in Nederland
Wie
Werk
Geld
Gezondheid
Gezin
TvhL
Taboe

**Feiten & Cijfers
Laaggeletterdheid**

De invloed van lage basisvaardigheden op deelname aan de maatschappij.

INHOUD

'Je kunt er wat aan doen!'	3
Voorwoord	6
1. Wat is laaggeletterdheid?	9
2. Laaggeletterdheid in Nederland	13
3. Wie zijn deze laaggeletterden?	19
4. Thema Werk	21
5. Thema Geld	25
6. Thema Gezondheid	27
7. Thema Gezin	29
8. Taal voor het Leven	33
9. Taboe op laaggeletterdheid doorbreken	40
Literatuur	41

‘Je kunt er wat aan doen!’

Linda Kuijpers is 26 jaar en woont in Wijchen met haar man en twee zoons. De derde is op komst. Ze heeft moeite met lezen, volgt ruim vier jaar taallessen via het roc en is Taalambassadeur. Linda: ‘Er zijn veel mensen die moeite hebben met lezen en schrijven en die worden vergeten. Je kunt er wat aan doen!’

Radend lezen

Op de lagere school had Linda moeite met lezen. Linda: ‘Het was niet duidelijk of ik dyslectisch was en dat maakte het ingewikkeld. Als je niet dyslectisch bent, krijg je geen extra aandacht en moet je kunnen meekomen. Dat legde extra druk op me. We lazen veel thuis, maar ik begreep het niet goed en in de klas oefenden we vaker snel lezen dan begrijpend lezen. Omdat ik het graag goed wilde doen, ging ik radend lezen. Ik vulde zinnen en woorden aan, waardoor ik de tekst niet meer begreep. Ik was de langzaamste en mijn klasgenoten zaten te puffen en te zuchten als ik voor moest lezen.’

Terug naar school

Linda zat twee jaar op het vmbo en stapte over naar werkend leren via het roc. Linda: ‘Ik was toen zestien. Het werken vond ik keigaaf. Dat ging heel goed en ik had leuke collega’s, die ik alles kon vragen. Op school verliep het rommelig, omdat het samengestelde, grote klassen waren. Op mijn achttiende ben ik gestopt. Ik had mijn man ontmoet en was zwanger. Dat ik ooit nog terug zou gaan naar school, had ik toen niet kunnen bedenken. Ook omdat je niet weet dat het bestaat, een school waar je als volwassene Nederlands kunt bijleren.’

Begrijpen wat er staat

Jaren later, bij een workshop over het nut van voorlezen, kwam Linda er pas achter dat je terug naar school kunt om de Nederlandse taal te leren. Linda: ‘Voorlezen prima, maar wat nou als ik het niet begrijp?’, vroeg ik daar. Ik kan de woorden wel lezen, maar ik wil weten wat er staat. Als je een kind krijgt, moet je formulieren invullen en beslissingen nemen die over je kind gaan. Mijn man deed dat meestal, maar ik wilde zelf ook begrijpen wat er om me heen gebeurt. Ik ben doorverwezen naar het roc, heb meteen contact opgenomen en volg nu al vier jaar taallessen.’

Digitaal geen verplichting

‘Door de taallessen lees ik nu veel rustiger en gaat begrijpend lezen beter. Ik doe ook meer zelf, maar iets regelen of kopen op internet, vind ik nog moeilijk. Als je de kleine lettertjes niet begrijpt, kan dat grote consequenties hebben. Ik zie dat ook bij anderen in mijn les, die zijn net als ik bang om fouten te maken. Veel mensen zijn onzeker. Daarom zouden organisaties niet moeten verplichten dat je alles via internet regelt.’

Onbegrip

‘Als ik een instantie bel voor uitleg over een ingewikkelde brief, dan zijn mensen verbaasd. Ze snappen niet dat je zo’n brief niet kunt begrijpen. Je bent toch jong en naar school geweest? Ik heb nog steeds moeite met bijvoorbeeld financiële brieven, met lange zinnen. Daardoor kun je in de problemen komen, en dat is niet nodig. Stuur duidelijke brieven, waarin in de eerste alinea meteen staat waar het over gaat, zodat iedereen het snapt.’

Oefenen met je kinderen

‘Ik lees iedere avond met mijn kinderen. Dat is ontzettend belangrijk. Ik ben de basis voor mijn kinderen. Als je niet goed kunt lezen, kunnen je kinderen dat straks ook niet. Daarom ben ik op taallessen, dat doe je voor jezelf én voor je kinderen. Ik schaam me tegenover hen niet voor mijn leesprobleem. Ik betrek ze er juist bij.’

Wat

in Nederland

Wie

Werk

Geld

Gezondheid

Gezín

TvhL

Taboe

VOORWOORD

Wist u dat er circa 740.000 laaggeletterde werknemers in Nederland zijn? Dat het niet goed kunnen lezen, schrijven en/of rekenen de laaggeletterde zelf zo'n 575 euro per jaar kost? En dat 17,9% van de 15-jarigen risico loopt om laaggeletterd te worden? Zomaar een greep uit de feiten en cijfers over laaggeletterdheid in Nederland.

Feiten & Cijfers is een overzichtsstudie met de belangrijkste cijfers over laaggeletterdheid anno 2018. Het is belangrijk om de feiten over de gevolgen van laaggeletterdheid op een rij te hebben, evenals de opbrengsten van investeringen voor de samenleving en het individu. Met deze kennis hoop ik dat we nog meer mensen kunnen helpen om meer zelfstandig en zelfredzaam te worden, want ik geloof dat iedereen in Nederland zou moeten kunnen lezen, schrijven, rekenen en voldoende digitale vaardigheden moet hebben.

Stichting Lezen & Schrijven zorgt ervoor dat laaggeletterdheid onderwerp van gesprek is bij publiek en politiek. Gemeenten, maatschappelijke organisaties en duizenden vrijwilligers organiseren scholing voor zo veel mogelijk mensen en wij ondersteunen hen daarbij. Kennis en onderzoek zijn daarbij van wezenlijk belang om erachter te komen wat een goede aanpak van het voorkomen en verminderen van laaggeletterdheid is.

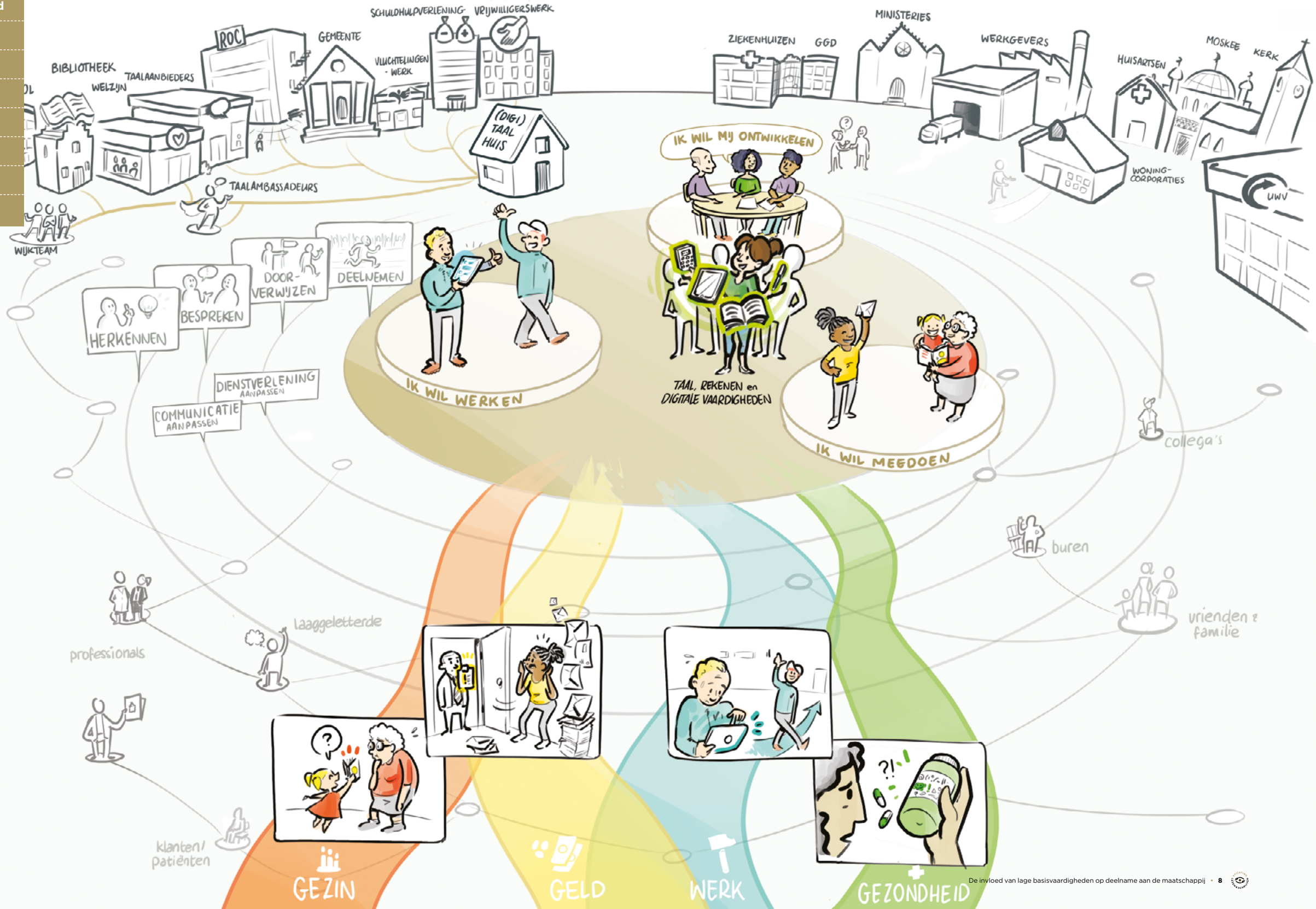
Geke van Velzen

Directeur-bestuurder Stichting Lezen & Schrijven

Wat
in Nederland
Wie
Werk
Geld
Gezondheid
Gezin
TvhL
Taboe

LAAGGELETERDHEID in BEELD

1. WAT IS LAAGGELETERDHEID?

In Nederland hebben meer dan 2,5 miljoen mensen van 16 jaar en ouder moeite met taal en/of rekenen (Algemene Rekenkamer, 2016). Vaak beschikken zij ook over weinig digitale vaardigheden. Dat heeft grote impact op hun persoonlijke leven. Als je moeite hebt met deze basisvaardigheden, vind je minder snel een baan, kun je minder gezond leven en heb je minder grip op je geldzaken.

Vier fabels rondom de definitie van laaggeletterdheid

Fabel 1: Onder de term 'laaggeletterdheid' vallen alleen mensen die moeite hebben met taal.

Laaggeletterden hoeven niet alleen moeite met taal te hebben, maar kunnen ook moeite hebben met rekenen óf taal en rekenen.

Fabel 2: Mensen die laaggeletterd zijn, zijn analfabeten.

Laaggeletterden kunnen wel lezen, schrijven en/of rekenen, maar beheersen niet het minimale niveau voor een startkwalificatie om te kunnen meedoen in de samenleving. Het minimale niveau is vastgesteld op 2F. Vanaf niveau 2F spreekt het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van 'geletterdheid'. Dit niveau komt overeen met het eindniveau van het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo) en mbo 2/3.

Fabel 3: Als je niet digitaal vaardig bent, ben je laaggeletterd.

Mensen die wel kunnen lezen, schrijven en rekenen maar onvoldoende digitale vaardigheden hebben, behoren niet tot de doelgroep laaggeletterden. Een oudere die zijn geldzaken niet online kan doen of niet online kan werken met een DigiD, maar wel goed is in taal en rekenen is niet laaggeletterd.

Fabel 4: Kinderen met een te laag taal- of rekenniveau zijn laaggeletterd.

Op kinderen is de term 'laaggeletterdheid' niet van toepassing. Tenslotte zijn kinderen en jongeren nog bezig om het eindniveau van vaardigheden te verwerven. Voor (jonge) kinderen kan het daarom volstrekt normaal zijn om te functioneren op een niveau dat we voor volwassenen als laaggeletterd beschouwen. Aan het eind van het basisonderwijs wordt van de leerling verwacht dat deze minimaal het niveau 1F behaalt. Heeft de leerling dit niveau niet behaald, dan beschouwen we dit als een achterstand. Deze leerling heeft een verhoogde kans om later laaggeletterd te worden.

Basisvaardigheden

Binnen de volwasseneneducatie verstaan we onder basisvaardigheden: taal-, reken- en digitale vaardigheden voor laagopgeleide volwassenen. Onder taal verstaan we Nederlands als moedertaal en Nederlands als tweede taal. Met voldoende beheersing van de basisvaardigheden kan een volwassene zich zelfstandig redden in de maatschappij. Deze persoon is zelfredzaam.

(Begrippenlijst Het Begint met Taal, 2018)

Een ander voorbeeld is de aanvraag van een werkloosheidsuitkering (WW). Wanneer je niet in staat bent om deze digitaal aan te vragen en de juiste berekeningen te maken, loop je inkomen mis, waardoor je in de schulden kunt raken.

'Beheersing van taalvaardigheden, rekenvaardigheden en digitale vaardigheden is noodzakelijk om te participeren in de hedendaagse samenleving en op de arbeidsmarkt.'

Veranderende digitale samenleving

De samenleving is de laatste jaren in sterke mate gedigitaliseerd. Steeds meer (overheid)diensten worden alleen nog digitaal aangeboden. Dit is een probleem voor veel mensen die moeite hebben met basisvaardigheden. Digitale vaardigheden zijn nodig om te kunnen lezen, schrijven en rekenen op bijvoorbeeld een computer, tablet of smartphone. Of om een betaalautomaat of wasmachine te kunnen gebruiken. Daarnaast hebben digitale vaardigheden te maken met begrip van de digitale wereld, zoals het zoeken en beoordelen van informatie, digitale veiligheid en privacy.

11% van de Nederlanders van 16 tot 65 jaar geeft zelf aan geen of weinig ervaring te hebben met de computer. Onder Nederlanders van 55 jaar en ouder is dit zelfs ongeveer 20%¹. Daarnaast maakt 10% van de Nederlanders geen gebruik van het internet (ITU, 2017). En zijn er naar schatting 830.000 mensen niet vaardig genoeg om zaken met de overheid online te regelen of zij hebben er de middelen niet voor (Koninklijke Bibliotheek, 2016).

¹ www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/taal-rekenen-digitale-vaardigheden/digitale-vaardigheden

- Wat
- in Nederland
- Wie
- Werk
- Geld
- Gezondheid
- Gezin
- TvhL
- Taboe

Negatieve relatie tussen leren en laaggeletterdheid

Blijven leren en ontwikkelen vergroot deelname aan de maatschappij. Maar voor volwassenen met lage basisvaardigheden is blijven leren niet vanzelfsprekend. De redenen van volwassenen om op latere leeftijd niet deel te nemen aan nieuwe leertrajecten, zijn divers.

Baert, De Rick en Van Valckenborgh (2006) geven het volgende overzicht van barrières die deelname aan leertrajecten kunnen belemmeren:

- persoonlijke en psychologische redenen (bijvoorbeeld een negatieve houding ten opzichte van leren of slechte eerdere schoolervaringen et cetera);
- de sociale context (bijvoorbeeld externe druk om deel te nemen aan leren of de mening van de omgeving over leren);
- intrinsieke barrières (bijvoorbeeld een negatieve kijk op onderwijs of weinig zelfvertrouwen);
- extrinsieke barrières (bijvoorbeeld gebrek aan tijd of steun vanuit de werkomgeving);
- culturele en sociale factoren (bijvoorbeeld een taalbarrière of verantwoordelijkheid binnen het gezin);
- institutionele barrières (bijvoorbeeld onvoldoende toegang tot scholingsaanbod of gebrek aan de benodigde kwalificaties).

Als gevolg van een negatieve houding ten opzichte van scholing nemen volwassenen met matige basisvaardigheden vaak pas deel aan een opleiding of cursus als het echt niet anders kan (Buisman, 2017).

- In een online enquête gaf 20% van de 2000 deelnemende volwassenen aan dat een tekort aan rekenvaardigheden hen weerhield in de uitvoering van hun werk en het zoeken naar werk (National Numeracy: for everyone, for life, 2014).
- Goede rekenvaardigheden helpen om geldzaken te beheren en uit de schulden te blijven (Money Advice Service, 2017).

Digitale vaardigheden

- Laaggeletterden beschikken over minder functionele taalvaardigheden dan niet-laaggeletterden, terwijl die juist een belangrijke voorwaarde zijn voor de ontwikkeling van digitale vaardigheden (Baay, Buisman & Houtkoop, 2015).
- 300.000 Nederlanders (16-65 jaar) gebruiken nooit een computer én zijn laaggeletterd (Buisman, Allen, Fouarge, Houtkoop, & van der Velden, 2013).
- Laaggeletterden hebben aanzienlijk meer moeite dan niet-laaggeletterden met formele, strategische en informatievaardigheden. Voorbeelden zijn noodzakelijke contacten met gezondheidsconsulenten, transacties met de overheid en online solliciteren (Deursen & Van Dijk, 2012).
- De kans op onvoldoende digitale vaardigheden is bij laaggeletterden ongeveer drie keer zo groot als bij niet-laaggeletterden (Baay, Buisman & Houtkoop, 2015).
- Deelnemers aan cursussen als Klik & Tik en Digisterker geven aan basale computervaardigheden te leren, die zij daarna ook beter kunnen inzetten (Goes & Faun, 2018).
- Uit het onderzoek van De Greef, Segers en Ipektzidou (2018) blijkt dat 58% van de deelnemers aan Taal voor het Leven-trajecten ervaart dat zijn/haar digitale vaardigheden verbetert.

Feiten & cijfers

Taalvaardigheid

- Van de 1,8 miljoen laaggeletterden van 16 tot 65 jaar hebben 1,3 miljoen mensen moeite met taal óf taal en rekenen (Algemene Rekenkamer, 2016).
- Uit het onderzoek van De Greef, Segers en Ipektzidou (2018) blijkt dat 70% van de deelnemers aan Taal voor het Leven-trajecten ervaart dat hun taalvaardigheid verbetert. Daarnaast gaat van 54% van de deelnemers de leesvaardigheid vooruit.
- Deelname aan trajecten in bibliotheken (Kasperkovitz, 2012) en digitale leerprogramma's als 'Lees en Schrijf! Taal op je werk' (Smit & Bersee, 2009) bevorderen de taalvaardigheden van deelnemers.
- Taalcafés zorgen dat deelnemers meer zelfvertrouwen krijgen en zij hun taalvaardigheden verbeteren (Goes & Faun, 2018).

Rekenvaardigheid

- Van de 1,8 miljoen laaggeletterden van 16 tot 65 jaar hebben ongeveer 1,5 miljoen mensen moeite met rekenen óf taal en rekenen (Algemene Rekenkamer, 2016).
- Een tekort aan rekenvaardigheden is een sterke voorspeller van armoede op lange termijn (Windisch, 2015).
- Mensen van 16 tot 34 jaar met een tekort aan rekenvaardigheden zijn driemaal zo vaak werkloos als degenen met goede rekenvaardigheden (Bynner & Parsons, 2007).

- Wat
- in Nederland
- Wie
- Werk
- Geld
- Gezondheid
- Gezín
- TvhL
- Taboe

2. LAAGGELETTERDHEID IN NEDERLAND

Achttien procent van de Nederlanders van 16 jaar en ouder is laaggeletterd. Maar hoe beoordelen we of iemand laaggeletterd is of niet? Al jarenlang wordt onderzoek gedaan naar de vaardigheden van volwassenen, vaak in vergelijking met andere landen.

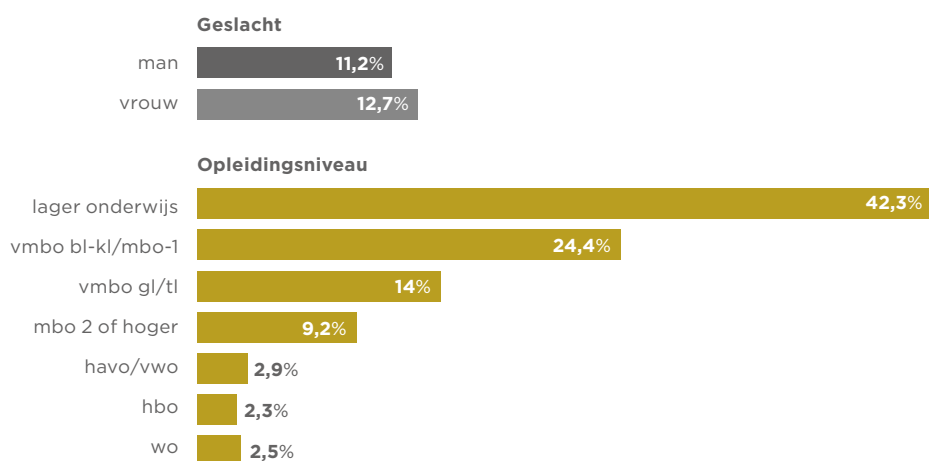
PIAAC

Om het niveau van verschillende vaardigheden van volwassenen in kaart te brengen, neemt Nederland deel aan PIAAC (Programme for the International Assessment of Adult Competencies): een grootschalig internationaal onderzoek dat het niveau en het gebruik van vaardigheden onder 16- tot 65-jarigen in kaart brengt (Houtkoop, Allen, Buisman, Fouarge, & van der Velden, 2012). Via tests worden de taalvaardigheid, rekenvaardigheid en het probleemoplossend vermogen onder volwassenen gemeten. De test meten ook de functionele vaardigheden: het begrijpen en gebruiken van informatie uit het dagelijks leven. In het PIAAC-onderzoek is Nederland vergeleken met 23 andere landen (Buisman et al., 2013). De meest recente onderzoeksdata komen uit 2012. Het PIAAC-onderzoek vindt één keer in de tien jaar plaats.

Figuur 1 geeft het percentage laaggeletterden in Nederland naar geslacht en opleidingsniveau weer. Gekeken naar de man-vrouwverdeling valt op dat vrouwen iets vaker laaggeletterd zijn dan mannen (12,7% versus 11,2%).

Daarnaast valt op dat de verschillen in laaggeletterdheid tussen opleidingsniveaus groot zijn. Minder dan 5% van de mensen die het hbo en/of wo hebben afgerond zijn laaggeletterd.

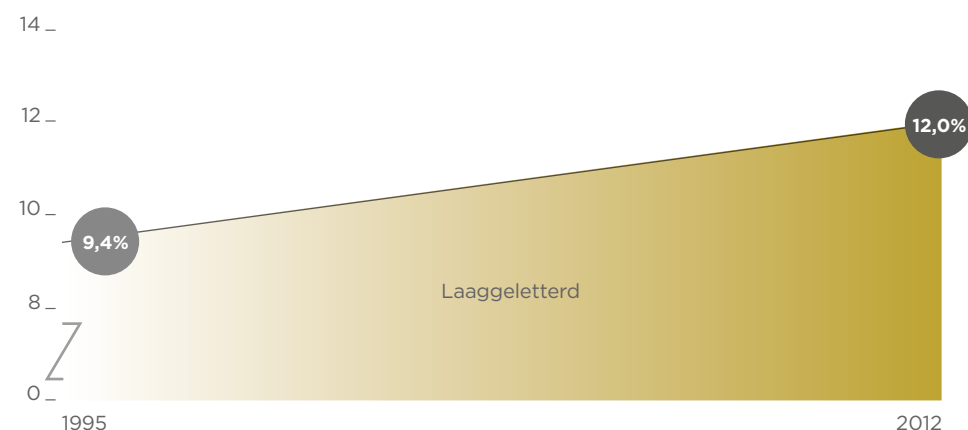
Figuur 1. Percentage laaggeletterden onder de beroepsbevolking (16-65 jaar), naar geslacht en opleidingsniveau (Buisman et al., 2013).

Trend in taalvaardigheid

Uit het meest recente PIAAC-onderzoek blijkt dat de Nederlandse beroepsbevolking (16-65 jaar) gemiddeld een hoog taalniveau heeft. Maar zowel het aandeel excellenten² als het aandeel laaggeletterden is de afgelopen jaren toegenomen. De kloof tussen excellenten en laaggeletterden wordt dus groter. In lijn met het PIAAC-onderzoek vond het CBS (2018) ook dat de kloof groeit. Volgens het onderzoek van het CBS hebben hogeropgeleiden een hoger welvaartsniveau dan lageropgeleiden. Daarnaast blijkt dat hogeropgeleiden meer tevreden zijn over hun financiële situatie en gezondheid dan lageropgeleiden. Specifiek voor laaggeletterden blijkt dat hun aantal is gegroeid van 9,4% in 1995 naar 12,0% in 2012, zie figuur 2 (Buisman et al., 2013).

Figuur 2. Trend in taalvaardigheid (Buisman et al., 2013).

Het aantal laaggeletterden groeit

Het percentage laaggeletterden is de afgelopen jaren gestegen. Hier zijn meerdere redenen voor: vergrijzing, nieuwkomers en jongeren.

De eerste reden voor de groei van de laaggeletterdheid is dat Nederland vergrijst (Jurgens & Buisman, 2017). We worden steeds ouder en er komen steeds meer ouderen bij. Onder deze groep zijn laaggeletterden oververtegenwoordigd (Buisman et al., 2013). Het blijkt dat de cognitieve vermogens (op het gebied van de basisvaardigheden) gedurende de levensloop ongeveer met een onderwijsniveau dalen (Houtkoop, Allen, Buisman, Fouarge, & van der Velden, 2012). Dit is op de groep laaggeletterden extra van invloed, omdat zij al een lager aanvangsniveau hebben.

Ten tweede is er een grote stroom nieuwkomers in Nederland. Uit cijfers van DUO blijkt dat tussen 2013 en 2018 3000 van deze migranten nooit geslaagd zijn voor de

² Excellenten zijn mensen die binnen het PIAAC-onderzoek op het niveau 4/5 presteren.

- Wat
- in Nederland
- Wie
- Werk
- Geld
- Gezondheid
- Gezin
- TvhL
- Taboe

inburgeringstoets (Rosman, 2018). Wanneer migranten meer dan 600 uur les gevolgd hebben en vier keer gezakt zijn voor hun examens, kunnen zij ontheffing voor het inburgeringsexamen krijgen. Dit heeft geen gevolgen voor hun verblijfsvergunning. Veel van deze mensen komen uit oorlogsgebieden, waar ze weinig onderwijs hebben genoten. Hierdoor hebben zij moeite om op het juiste taal- en/of rekenniveau te komen. Zij vallen daardoor onder de noemer 'laaggeletterden'.

Ten derde blijkt dat er nog steeds veel jongeren van school gaan met te lage basisvaardigheden (Inspectie van het Onderwijs, 2018). De Onderwijsinspectie ziet de laatste twee jaar steeds meer leerlingen van de basisschool komen die niet goed kunnen lezen. Ook hun rekenen blijft achter. Daarnaast is de leesmotivatie onder Nederlandse jongeren erg laag. Maar 31% van de leerlingen vindt lezen leuk blijkt uit PIRLS-2016 (Gubbels, Netten, & Verhoeven, 2017). Verder heeft 17,9% van alle 15-jarigen in Nederland een leesniveau waarbij zij een verhoogd risico lopen om op latere leeftijd onder de noemer 'laaggeletterd' te vallen (Feskens, Kuhlemeier, & Limpens, 2016).

Spreiding van laaggeletterdheid in Nederland

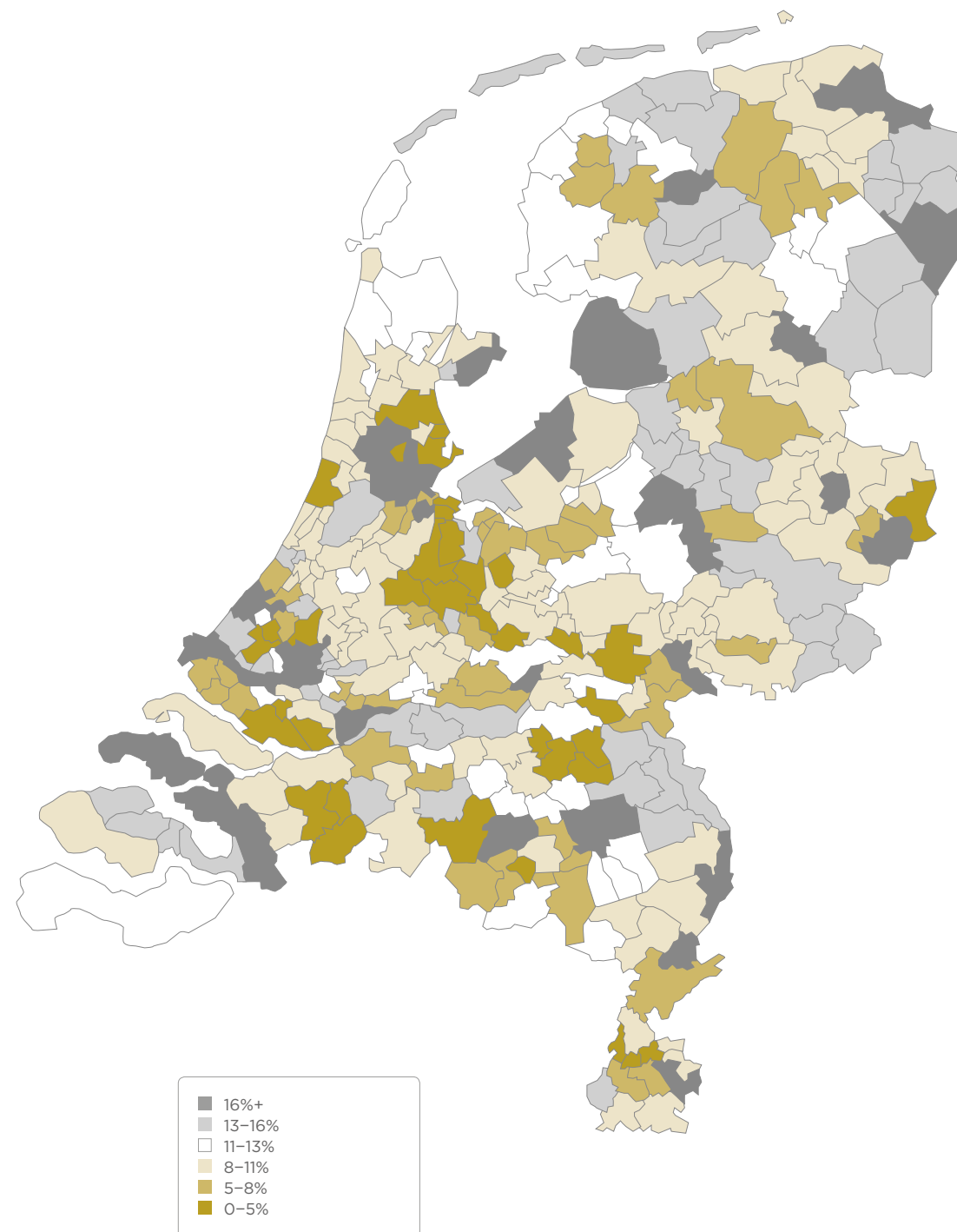
Het percentage laaggeletterden in Nederland verschilt per regio en soms zelfs per stad. Daarom is het belangrijk om dit percentage inzichtelijker te maken. Op basis van de uitkomsten van het PIAAC-onderzoek onder ruim 5000 Nederlandse respondenten is geanalyseerd hoe de spreiding van laaggeletterdheid (bij mensen die moeite hebben met taal) over Nederland eruitziet (ROA, 2016). Tabel 1 geeft inzicht in de spreiding per provincie. In de tabel is af te lezen dat de provincie Flevoland en Zuid-Holland het hoogste percentage laaggeletterden hebben.

Figuur 3 geeft de percentages laaggeletterden per gemeenten weer. Er zijn grote verschillen waar te nemen. Een oorzaak kan zijn dat gemeenten grotere groepen inwoners hebben die het risico lopen om laaggeletterd te worden. De volgende indicatoren zijn meegewogen: leeftijd, opleidingsniveau en -richting, arbeidsmarktstatus, beroepsprestige, land van herkomst.

Tabel 1. Het percentage laaggeletterden en gemiddelde geletterdheid per provincie (ROA, 2016).

	LAAGGELETERDHEID		GELETERDHEID	
	%	Typering	Score	Typering
Provincie Drenthe	12,3	Gemiddeld (11-13%)	283,3	Rond landelijk gemiddelde (282-286)
Provincie Flevoland	16,2	Hoger (16+%)	280,4	Enigszins lager (278-282)
Provincie Friesland	13,4	Enigszins hoger (13-16%)	284,5	Rond landelijk gemiddelde (282-286)
Provincie Gelderland	10,4	Enigszins lager (8-11%)	285,2	Rond landelijk gemiddelde (282-286)
Provincie Groningen	12,0	Gemiddeld (11-13%)	283,9	Rond landelijk gemiddelde (282-286)
Provincie Limburg	12,8	Gemiddeld (11-13%)	280,8	Enigszins lager (278-282)
Provincie Noord-Brabant	10,6	Enigszins lager (8-11%)	285,2	Rond landelijk gemiddelde (282-286)
Provincie Noord-Holland	12,7	Gemiddeld (11-13%)	285,7	Rond landelijk gemiddelde (282-286)
Provincie Overijssel	12,1	Gemiddeld (11-13%)	284,8	Rond landelijk gemiddelde (282-286)
Provincie Utrecht	6,3	Lager (5-8%)	289,7	Enigszins hoger (286-290)
Provincie Zeeland	12,8	Gemiddeld (11-13%)	280,2	Enigszins lager (278-282)
Provincie Zuid-Holland	15,0	Enigszins hoger (13-16%)	283,3	Rond landelijk gemiddelde (282-286)

Figuur 3. Percentage laaggeletterden per gemeente (ROA, 2016).

- INHOUD
- Wat
- in Nederland
- Wie
- Werk
- Geld
- Gezondheid
- Gezin
- TvhL
- Taboe

Kosten laaggeletterdheid

In Nederland zijn ongeveer 2,5 miljoen mensen laaggeletterd (Algemene Rekenkamer, 2016). De maatschappelijke kosten hiervan bedragen ongeveer € 1,13 miljard per jaar (PwC, 2018). Deze kosten komen voor rekening van de laaggeletterden zelf, de werkgevers, de zorgverzekeraars en de overheid, zie figuur 4. De kosten voor laaggeletterden (16-65 jaar) komen neer op €575 per jaar per persoon.

Daarnaast kost het de overheid en de zorgverzekeraars €257 miljoen.

Dit komt door:

- extra ziekenhuisbezoek (€250 miljoen)
- huisartsbezoek (€7 miljoen)

Bovendien kost het de overheid/maatschappij € 292 miljoen door:

- gemiste belastinginkomsten (€80 miljoen)
- meer bijstandsuitkeringen (€117 miljoen)
- kosten rondom armoede (€95 miljoen)

Figuur 4. Kosten van laaggeletterdheid (PwC, 2018).

Cijfers gebaseerd op 2,5 miljoen laaggeletterden vanaf 16 jaar.

- Wat
- in Nederland
- Wie
- Werk
- Geld
- Gezondheid
- Gezin
- TvhL
- Taboe

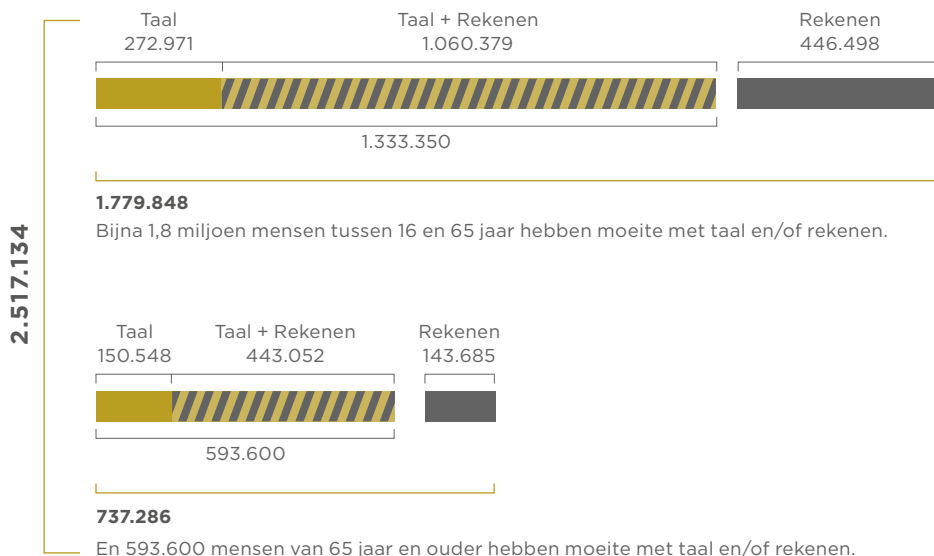
3. WIE ZIJN DEZE LAAGGELETERDEN?

Het vorige hoofdstuk geeft een beeld van de laaggeletterdheid onder de Nederlands bevolking, de verspreiding over het land en de kosten ervan. Maar hoe ziet de groep laaggeletterden eruit? Dit hoofdstuk gaat dieper in op de samenstelling en achtergrond van deze groep.

Aantal laaggeletterden

Zoals gezegd verwijst de term 'laaggeletterdheid' niet alleen naar mensen die moeite hebben met taal. Hieronder vallen ook mensen die moeite hebben met rekenen. Vaak hebben zij ook moeite met digitale vaardigheden. Iedereen die onder het niveau 2F presteert, is laaggeletterd³. De Algemene Rekenkamer (2016) berekende op basis van de cijfers van de OESO uit 2012 hoeveel mensen moeite hebben met taal en/of rekenen. Hierbij werd onderscheid gemaakt tussen twee groepen: mensen tussen de 16 en 65 jaar en mensen boven de 65 jaar. De uitkomst was dat ongeveer 1,8 miljoen mensen tussen de 16 en 65 jaar en 740.000 mensen ouder dan 65 jaar moeite hebben met taal en/of rekenen. In figuur 5 is de precieze onderverdeling te zien.

Figuur 5. Het aantal mensen dat problemen heeft met taal en/of rekenen (Algemene Rekenkamer, 2016).

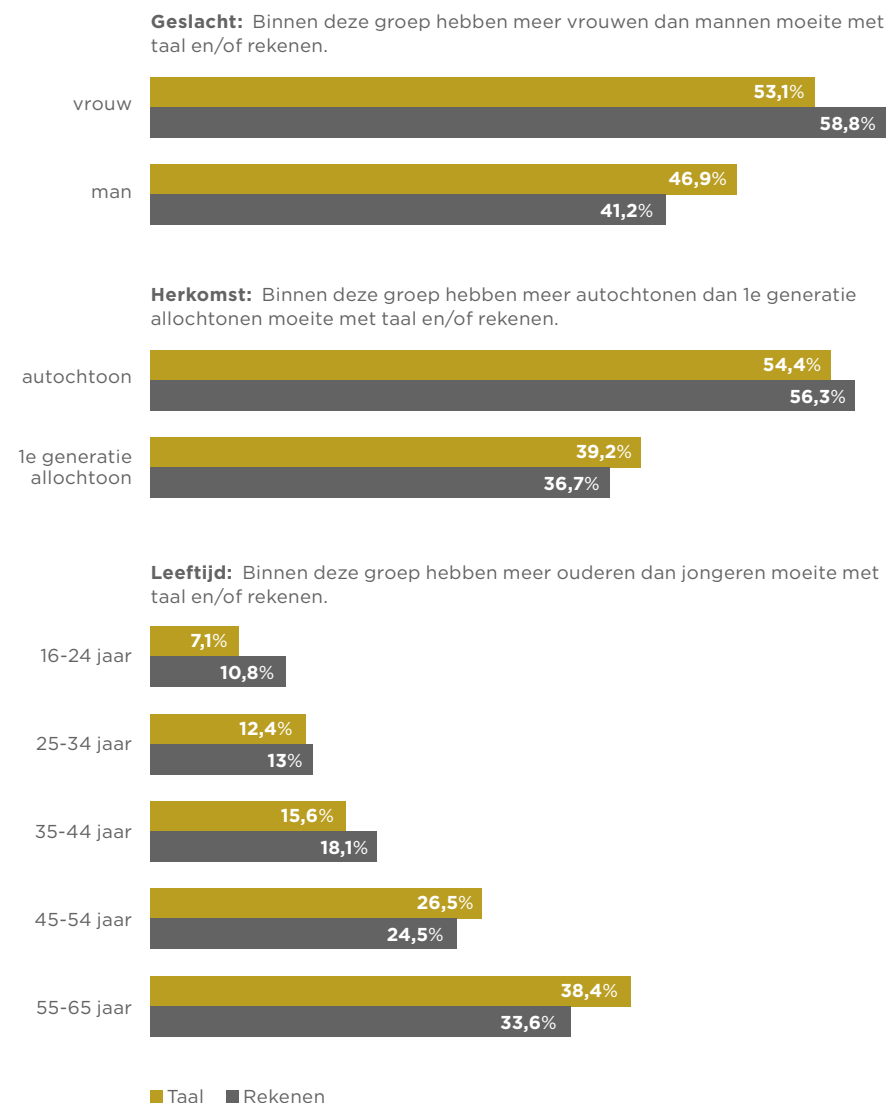

³ Voor het niveau van taalbeheersing worden verschillende aanduidingen gehanteerd. Stichting Lezen & Schrijven hanteert deze ook. Voor anderstaligen gebruiken we het Raamwerk NT2 (A1, A2, B1, B2, C1, C2). Voor Nederlandstaligen gebruiken we de Standaarden en eindtermen ve (Instroom, 1F, 2F). Iedereen die onder het niveau B1/2F presteert, is laaggeletterd. Een leerling aan het einde van groep 8 moet niveau 1F beheersen om goed te kunnen overstappen naar het voortgezet onderwijs. Meer over de niveaus en de verschillen tussen het Raamwerk NT2 en de Standaarden en eindtermen ve: lezenenschrijven.nl/eenvoudigetaal.

Zeer diverse groep

De groep laaggeletterden is zeer divers, niet alleen in leeftijd, maar ook qua geslacht en herkomst, zie figuur 6. Binnen de groep van 16 tot 65 jaar blijkt dat laaggeletterdheid toeneemt naarmate mensen ouder worden. Op basis van beschikbare gegevens over laaggeletterdheid bij ouderen in Duitsland kan de schatting worden gemaakt dat er in Nederland rond de 700.000 laaggeletterde 65-plussers zijn (Houtkoop, 2015). Dit komt neer op 25,2% laaggeletterden in deze leeftijdscategorie.

Figuur 6. De groep laaggeletterden tussen de 16-65 jaar naar geslacht, herkomst en leeftijd (Algemene Rekenkamer, 2016).

4. THEMA WERK

Een betere taal- en rekenvaardigheid versterkt iemands arbeidsmarktpositie en zelfstandigheid. Je vindt sneller een baan en kunt veiliger werken. In veel bedrijven werken laaggeletterden zonder dat collega's dit weten.

'Sinds ik taalles volg, ga ik als een speer. Ik kan bijvoorbeeld sms'jes versturen, de TomTom instellen en dingen opzoeken op internet.'

Peter

De technologische veranderingen zorgen voor een vervanging van productie- en kantoorwerkzaamheden op laag middelbaar niveau (UVW, 2015). Digitale vaardigheden worden mede hierdoor ook steeds belangrijker op de arbeidsmarkt. Dit heeft invloed op de werkende laaggeletterden. Zij kunnen vaak minder makkelijk meekomen met de technologische veranderingen.

Naast de technologische verandering is een andere trend zichtbaar. Het aantal personen van 55 jaar of ouder met loon als voornaamste inkomensbron is tussen 2005 en 2016 met bijna 80% gegroeid. Dit komt mede door de vergrijzende bevolking en de hogere AOW-leeftijd (CBS, 2018). Laaggeletterden lopen door lagere taal- en rekenvaardigheden jaarlijks inkomen mis (PwC, 2018).

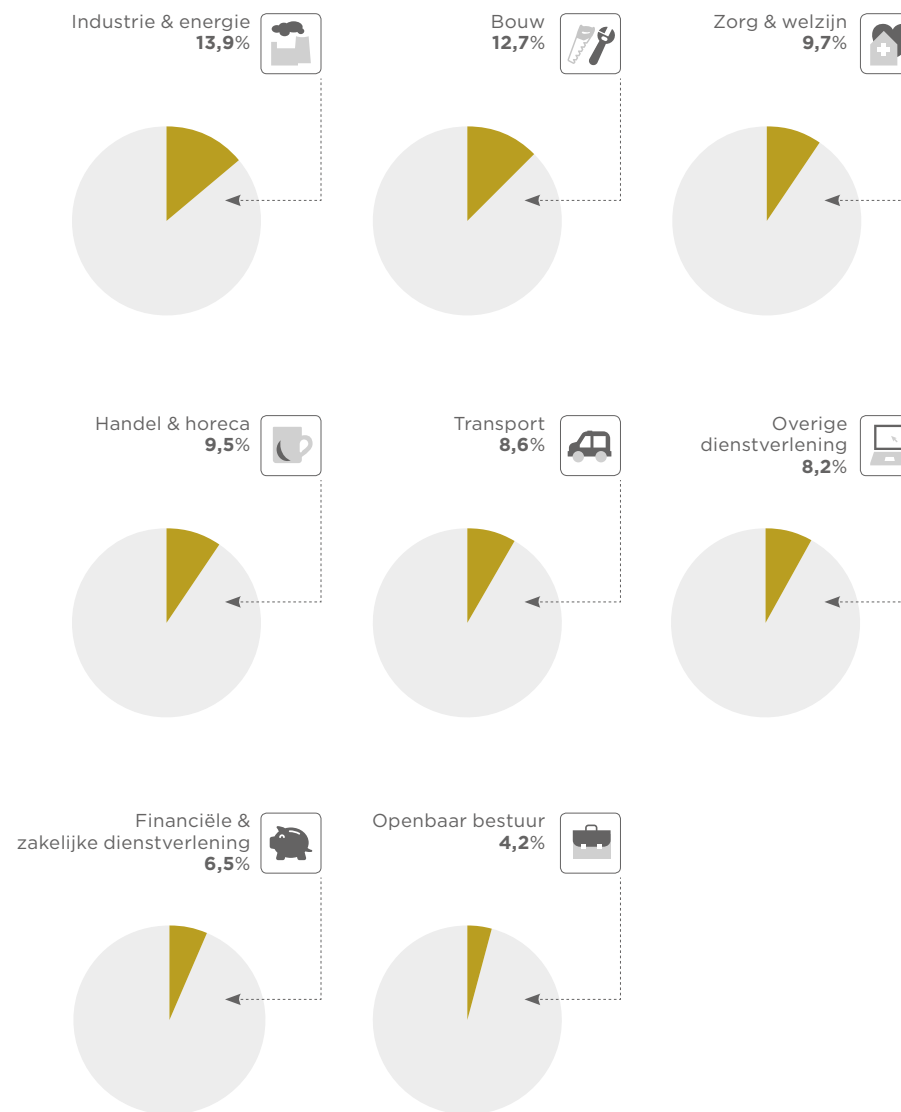
Vaak wordt gedacht dat laaggeletterden niet werken. Niets is minder waar. Het merendeel van de laaggeletterden (57%) heeft betaald werk (Buisman et al., 2013). Laaggeletterdheid komt in bepaalde bedrijfssectoren vaker voor, zie figuur 7.

Feiten & cijfers

- Hoe beter je taalvaardigheden op de werkvloer zijn, hoe geschikter je bent voor de baan (Li & Hung, 2010).
- Taalproblemen zijn de oorzaak van 10% van de zware ongevallen in de sector procesindustrie (Lindhout, 2009).
- Werkende laaggeletterden oefenen beroepen uit met een lagere beroepsstatus dan niet-laaggeletterden (Christoffels, Baay, Bijlsma, Levels, 2016).
- Laaggeletterden zijn twee keer zo vaak inactief⁴ als niet-laaggeletterden (22% tegenover 10%) (Christoffels et al., 2016).
- Laaggeletterden zijn drie keer zo vaak afhankelijk van een uitkering als niet-laaggeletterden (23,8% tegenover 9,3%) (Christoffels et al., 2016).
- 11% van de recent werklozen en 25% van de langdurig werklozen is laaggeletterd (Buisman et al., 2013).
- Laaggeletterden in Nederland doen minder vaak vrijwilligerswerk en hebben minder vertrouwen in de medemens dan niet-laaggeletterden (Buisman et al., 2013).

⁴ Inactief: niet participeren in arbeid, initieel onderwijs of cursussen en trainingen.

Figuur 7. 57% van de laaggeletterden werkt. Werkende laaggeletterden, met een lage taalvaardigheid, per sector (Buisman et al., 2013).

- Wat
- in Nederland
- Wie
- Werk
- Geld
- Gezondheid
- Gezin
- TvhL
- Taboe

PRAKTIJKVERHAAL

BAR-organisatie en N.V. BAR-Afvalbeheer

De BAR-organisatie en N.V. BAR-Afvalbeheer (gemeenten Barendrecht, Albrandswaard en Ridderkerk) startten in september 2016 een taaltraject met de titel 'Tijd voor taal'. Taalbevordering is een van de speerpunten van het Vitaliteitsplan, dat erop gericht is medewerkers duurzaam inzetbaar te houden. Kenmerkend is dat het geen traject is voor medewerkers met een taalachterstand, maar voor alle medewerkers. Iedereen krijgt de kans zijn taalvaardigheid te verbeteren. Daarnaast wordt vooral ingezet op het besef dat bezig zijn met taal ook leuk is.

Wat levert het op?

Het taboe op taalles binnen de organisaties is verdwenen. Op alle niveaus willen medewerkers meer leren. Vanaf januari 2017 werken 75 werknemers aan de verbetering van hun taalvaardigheden op vier niveaus. Het gaat om 55 laaggeletterden, van wie 49 Nederlands als moedertaal hebben, en 20 niet-laaggeletterden.

 Meer weten? Kijk op: lezenenschrijven.nl/verhalen

Vrouwen en arbeidsmarkt

Een specifieke groep die extra aandacht krijgt, is de groep laaggeleide vrouwen die graag de stap richting arbeidsmarkt en meer economische zelfstandigheid wil zetten. Deze stap is groot, omdat zij hier vaak niet genoeg taal-, reken- en/of digitale vaardigheden en zelfvertrouwen voor hebben. In de **EVA-aanpak** (Educatie voor Vrouwen met Ambitie), onderdeel van het samenwerkingsprogramma Taal voor het Leven, is extra aandacht voor:

- empowerment en activering
- werken aan basisvaardigheden
- toeleiding naar werk of opleiding

Dit alles met als doel een grotere economische zelfstandigheid voor vrouwen te realiseren.

'Eigenlijk kijken we per persoon wat er nodig is om een stapje verder te komen. De vraag vanuit de vrouw is onze leidraad. We zoeken de kracht van de deelnemers op, die ze soms zelf niet eens zien. We combineren empowerment met werken aan basisvaardigheden.'

Dianne Companje, EVA-trainer Welzijnsgroep Sedna

Feiten en cijfers

- 1,7 miljoen vrouwen (15-65 jaar) zijn laagopgeleid (CBS, 2017):
 - 624.000 van hen werken
 - meer dan 1 miljoen van hen werken niet
- Laaggeleide mannen werken vaker dan laaggeleide vrouwen (UWV, 2017).
- Laaggeleide vrouwen zijn minder vaak economisch zelfstandig (73%) dan laaggeleide mannen (41%) (Roeters, 2017).
- In vergelijking met referentielanden hebben in Nederland vrouwen een relatief grote achterstand in taal en rekenen ten opzichte van mannen (Houtkoop & Buisman, 2012).

PRAKTIJKVERHAAL

Gemeente Emmen

In de gemeente Emmen kregen ruim 40 vrouwen in 2017 workshops en begeleiding van een buddy aangeboden vanuit een samenwerking tussen de lokale Vrouwenkrachtcentrale en EVA vanuit Stichting Lezen & Schrijven. De doelgroep bestaat uit vrouwen die zorg dragen voor anderen, een niet zo positief zelfbeeld hebben, maar nu klaar zijn om voor zichzelf te kiezen. Zij willen een volgende stap in hun leven zetten.

De aanpak

Deze samenwerking biedt een platform door en voor vrouwen, om vrouwen die zich willen ontwikkelen een steuntje in de rug te geven. Op locaties in de wijk worden jaarlijks meerdere workshoprondes gehouden, bijvoorbeeld over netwerken, waarbij deelnemers/cursisten en buddy's samenkomen en er een vertrouwensband ontstaat. Er wordt gewerkt met materialen van EVA gericht op het activeren van vrouwen rondom de thema's 'talenten en vaardigheden', 'werk' en 'je eigen onderneming'. Alle buddy's hebben een EVA-training gehad, waarin zij hebben geleerd deze vrouwen te begeleiden. Ze staan dicht bij de vrouwen en helpen hen verder met aanbod op maat.

Wat levert het op?

Laaggeletterde vrouwen verkennen hun toekomstmogelijkheden, worden zelfverzekerder en krijgen afhankelijk van hun wensen in een groepje of met een buddy taaltrainingen. Zo wordt de stap naar de arbeidsmarkt realistischer.

 Meer weten? Kijk op: lezenenschrijven.nl/verhalen

5. THEMA GELD

Voor veel hulpverleners en vrijwilligers is het een bekend beeld: cliënten met stapels ongeopende post. Voor laaggeletterden is het een extra grote uitdaging om rekeningen te begrijpen, toeslagen aan te vragen, overzicht van hun inkomsten en uitgaven te houden en de administratie bij te houden. Hierdoor kunnen ze (steeds verder) in de problemen komen. De basisvaardigheden zijn essentieel om financieel zelfredzaam te zijn. En om een stabiele financiële situatie te krijgen en te houden.

'Ik durfde mijn brievenbus niet te openen. Ik liet de post van bijvoorbeeld de bank en de Belastingdienst liggen. Nu volg ik taalles en kan ik bijna al mijn brieven lezen. Het is heerlijk om minder afhankelijk te zijn van anderen!'

Johan

Laaggeletterden beschikken over minder sociaal kapitaal dan niet-laaggeletterden (ROA, 2016). Dat betekent dat laaggeletterden minder goed in staat zijn om een sociaal netwerk op te bouwen. Een sociaal netwerk, zoals een gezin of gemeenschap, kan een grote steun zijn, omdat je hierop in geval van (financiële) moeilijkheden kunt terugvallen.

Feiten & cijfers

- In Nederland heeft ongeveer 40% van de mensen voldoende basale financiële taalvaardigheden (Van Rooij, Lusardi, & Alessie, 2011). Een grotere groep heeft wel voldoende financiële taalvaardigheden, maar op slechts één specifiek onderdeel (zoals gecijferdheid).
- De samenleving stelt hoge eisen aan de redzaamheid van burgers. Lang niet alle burgers zijn onder alle omstandigheden hiertoe in staat (WRR, 2016, 2017). Voor sommige mensen, zoals laaggeletterden, zijn de eisen vaak te hoog gegrepen.
- 44% van de vrouwen vindt geldzaken lastig (Nibud, 2012).
- Laaggeletterdheid is vaak een belemmering om zelfredzaam te zijn en armoede vergroot de kans op laaggeletterdheid (Christoffels et al., 2016; PwC, 2018; ROA, 2016).

Ten minste één jaar onder de armoedegrens

Laaggeletterden
19,0%
Niet-laaggeletterden
9,3%

Langdurig arm (langer dan drie jaar)

Laaggeletterden
6,2%
Niet-laaggeletterden
2,5%

- De kans om ten minste één jaar onder de armoedegrens te leven, is onder laaggeletterden ruim twee keer zo groot als onder niet-laaggeletterden (19% tegenover 9,3%) (Christoffels et al., 2016).
- Laaggeletterden zijn ruim twee keer zo vaak langdurig arm (langer dan drie jaar) als niet-laaggeletterden (6,2% tegenover 2,5%) (Christoffels et al., 2016).
- Mensen die moeite hebben met lezen of rekenen zijn oververtegenwoordigd onder mensen die zich aanmelden bij schuldhulpverlening (Madern, Jungmann, & Van Geuns, 2016).
- Gebrek aan leesvaardigheid komt veel vaker voor bij mensen met financiële problemen. De helft (50,3%) van de onderzochte klanten van Kredietbank Nederland en Syncasso Gerechtsdeurwaarders valt in de risicogroep voor laaggeletterdheid (Keizer, 2018).
- De kwetsbare groep laaggeletterden komt niet makkelijk binnen bij de schuldhulpverlening. Zij weten vaak niet op eigen kracht de juiste weg te vinden (Nationale ombudsman, 2016).

PRAKTIJKVERHAAL

Financiële problemen

Weinig leesvaardigheid komt veel vaker voor bij mensen met financiële problemen. Uit onderzoek in 2018 van de Rijksuniversiteit Groningen in samenwerking met Syncasso Gerechtsdeurwaarders, Kredietbank Nederland en Stichting Lezen & Schrijven blijkt dat de helft van de mensen die kampen met financiële problemen waarschijnlijk ook moeite heeft met lezen. Maar liefst 50,3% van de deelnemers aan het onderzoek – klanten van Kredietbank Nederland en Syncasso Gerechtsdeurwaarders – kreeg de indicatie 'laaggeletterdheid', terwijl in heel Nederland 18% van de inwoners laaggeletterd zijn. In het project 'Lezen ≠ begrijpen' is de Taalmeter⁵ ingezet. Na de eerste fase gaan de initiatiefnemers oplossingen bedenken om effectief te communiceren met laaggeletterden met financiële problemen.

Meer weten? Kijk op: lezenenschrijven.nl/verhalen

⁵ Met een Taalmeter kun je binnen 15 minuten een indicatie krijgen of iemand laaggeletterd is.

6. THEMA GEZONDHEID

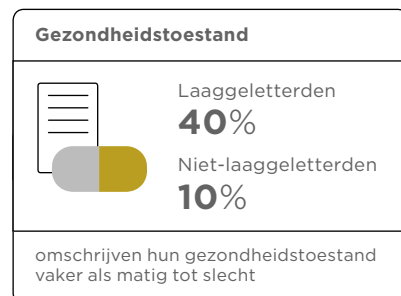
Laaggeletterden zijn over het algemeen slechter af wat betreft hun gezondheid dan niet-laaggeletterden: zij zijn en voelen zich vaker minder gezond. Mensen die moeite hebben met taal en/of rekenen missen de vaardigheden om goed om te gaan met informatie over gezondheid, ziekte en zorg (Van der Heide & Rademakers, 2015). Laaggeletterdheid is een risicofactor voor gezondheid.

'Ik ben eens goed ziek geweest doordat ik mijn plaspillen in combinatie met andere medicijnen had ingenomen. Geen idee dat dat niet mocht. Misschien stond het wel op het doosje, maar dat kon ik toen nog niet lezen.'

Jansje

Feiten & cijfers

- In Nederland heeft een groot aantal mensen (48%) beperkte gezondheidsvaardigheden (De Greef & Segers, 2016; Rademakers, 2014).
- Minder talige producten, zoals fotostrips waarin de belangrijkste communicatieproblemen worden uitgelegd, helpen mensen met lage gezondheidsvaardigheden bij het begrijpen van informatie over hun gezondheid (Koops-van 't Jagt, 2018).
- Laaggeletterden hebben meer kans op een slechtere gezondheid dan mensen die niet laaggeletterd zijn (Van der Heide & Rademakers, 2015).
- In Nederland leven lager opgeleide mannen en vrouwen gemiddeld zeven jaar korter dan hoger opgeleide mannen en vrouwen (RIVM, 2018).
- Laaggeletterdheid hangt samen met een 1,5 grotere kans op vroegtijdig overlijden (Twickler, Hoogstraaten, Reuwer, Singels, Stronk, & Essink-Bot, 2009).
- Laaggeletterden zijn minder goed in staat om zelfmanagement uit te voeren (Van der Heide & Rademakers, 2015).
- Laaggeletterden gaan vaker naar de huisarts en het ziekenhuis dan niet-laaggeletterden (Van der Heide & Rademakers, 2015).
- Mensen met een lage mate van geletterdheid hebben minder kennis van diverse ziekten (De Walt & Hink, 2009).
- Matige rekenvaardigheden veroorzaken een slechtere gezondheid en hogere sterfte door minder deelname aan screeningsonderzoeken en minder verstand van behandelplannen (Protheroe, Nutbeam, & Rowland, 2009).
- Laaggeletterden omschrijven hun gezondheidstoestand vaker als matig tot slecht dan niet-laaggeletterden (40% tegenover 10%) (Buisman et al., 2013).

- Deelnemers aan een Taal voor het Leven-traject ervaren een betere fysieke gezondheid (39%) en een psychisch betere gezondheid (53%) (De Greef, Segers, & Nijhuis, 2015).
- Mensen met minder taalvaardigheden hebben een grotere achteruitgang in geheugen, taal en executieve functies (Manly, Schupf, Tang, & Stern, 2005; Manly, Touradji, Tang, & Stern, 2003).

Laaggeletterde ouderen

Hoe ouder je wordt, hoe meer je een achteruitgang in de hersenen kunt ervaren. Laaggeletterden ervaren dit vaak sneller:

- Dementie komt vaker voor bij laaggeletterde dan bij niet-laaggeletterde ouderen (Kaup et al., 2013).
- Taalvaardigheden zijn een beschermende factor tegen geheugenachteruitgang bij niet-dementerende ouderen (Manly, Touradji, Tang, & Stern, 2003).
- Ouderen die vermoedelijk laaggeletterd zijn, ervaren vaker gezondheidsproblemen, ervaren hulpbehoevend en afhankelijk van anderen te zijn en ervaren problemen met het invullen van formulieren (De Greef, Kardol, Buisman, Verté, & De Witte, 2018).

PRAKTIJKVERHAAL

De aanpak Voel je goed!

Samen met negen andere diëtistenpraktijken in zes pilotsteden doet HRC in Rotterdam sinds 2017 mee aan de aanpak 'Voel je goed!'. Deelnemers krijgen behalve advies van de diëtist ook les in gezondheidsvaardigheden van vrijwilligers. "In onze praktijk komen wij veel laaggeletterdheid tegen", zegt Jolande van Teeffelen, directeur van Diëtistenpraktijk HRC. "Veel patiënten komen na een paar consulten niet meer op het spreekuur, waarschijnlijk omdat ze de informatie niet goed snappen. Daarom willen we laaggeletterdheid beter signaleren en grip krijgen op deze populatie. Met het project 'Voel je goed!' hopen we daar een goede eerste stap in te zetten."

Etiketten van levensmiddelen

Bij 'Voel je goed!' worden de consulten bij de diëtist ondersteund met extra bijeenkomsten over een gezonde leefstijl bij een vrijwilliger. Taal speelt daarbij een belangrijke rol. Zo leren deelnemers wat gezond eten en bewegen is en hoe je dat doet. Ze leren onder meer ook etiketten te doorgronden en om te gaan met de ongezonde omgeving. Een vrijwilliger geeft in totaal twintig lessen aan groepjes van vier of vijf deelnemers. De diëtist houdt een vinger aan de pols tijdens de reguliere consulten en leidt de deelnemers rond in de plaatselijke supermarkt. "De vrijwilligers kunnen bijvoorbeeld studenten zijn die de opleiding diëtetik doen, maar ook taalvrijwilligers", zegt Van Teeffelen. "Zij maken onder andere gebruik van plaatjes en fysieke producten om dingen uit te leggen. Dat maakt het tastbaarder dan alleen mondelinge of schriftelijke instructies."

Meer weten? Kijk op: lezenenschrijven.nl/verhalen

- Wat
- in Nederland
- Wie
- Werk
- Geld
- Gezondheid
- Gezín
- TvhL
- Taboe

7. THEMA GEZIN

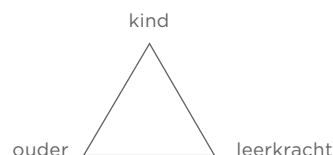

Taalstimulering en ouderbetrokkenheid spelen een belangrijke rol in het schoolsucces van kinderen en dus bij de preventie van laaggeletterdheid. Kinderen van ouders die laaggeletterd zijn, hebben een grotere kans om zelf later ook laaggeletterd te worden. Daarnaast is niet goed kunnen lezen en rekenen slecht voor het zelfvertrouwen van kinderen.

'Ik had altijd het gevoel dat ik aan het zeuren was. Ik heb nu het idee dat ik voor mijn kind moet opkomen. Als dat betekent dat ik naar de directrice moet gaan, dan is dat maar zo. De drempel was hoog. Door een ouderbetrokkenheids-cursus ben ik over die drempel gegaan.'

Autochtone ouder

Ouderbetrokkenheid is van groot belang voor de taal- en rekenontwikkeling van een kind. De kern van ouderbetrokkenheid bestaat uit goede communicatie. Het steunen, sturen en stimuleren door ouders zorgt voor meer zelfvertrouwen en motivatie bij kinderen (Bordewijk, Dries, Harkink, & Visser, 2007). Maar ook een rijke leer- en leefomgeving voor informeel leren zorgt voor motivatie om te leren. Hierdoor wordt er een basis gelegd voor geletterdheid (Bordewijk et al., 2007). Laaggeletterde ouders hebben meer moeite met deze taalstimulering thuis en de mondelinge interactie met hun kind dan niet-laaggeletterde ouders (Van der Pluijm, Van Gelderen, & Kessels, 2017).

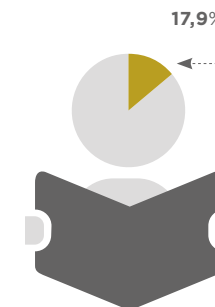
Bij ouderbetrokkenheid in het onderwijs gaat het erom dat leerkrachten en ouders (h)erkennen dat zij een gemeenschappelijk belang hebben: dat het kind zich gezien zijn mogelijkheden en talenten optimaal ontwikkelt op school en thuis. Ouders en leerkrachten dienen dus samen te werken. Hierdoor ontstaat een driehoek. Door een goede samenwerking tussen ouder en leerkracht kan het kind het meest groeien (Van der Pluijm, 2014). Een goede samenwerking met laaggeletterde ouders is te realiseren door een kleine aanpassing in de communicatie tussen ouder, leerkracht en kind (Van der Pluijm, Van Gelderen, & Kessels, 2017).

Laaggeletterde ouders hebben moeite met taalstimulering thuis, wat een negatieve impact kan hebben op de geletterdheid van kinderen (Van der Pluijm, Van Gelderen, & Kessels, 2017).

Feiten & cijfers

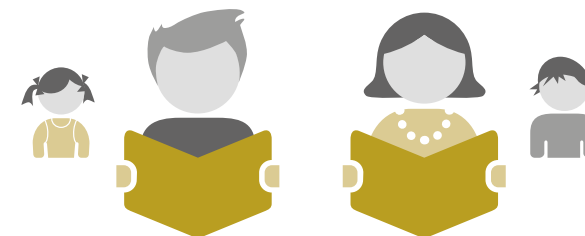
Kind

- 17,9% van alle 15-jarigen in Nederland heeft een leesniveau waarbij zij het risico lopen om op latere leeftijd onder de noemer 'laaggeletterd' te vallen (Feskens, Kuhlemeier, & Limpens, 2016).
- Kinderen die opgroeien in gezinnen met laaggeletterde ouders presteren op school minder goed op het gebied van taal dan kinderen die opgroeien in hooggeletterde gezinnen (Notten & De Wijs, 2017).
- Kinderen die veel lezen, kennen meer woorden. Wie iedere dag een kwartier in een boek leest, kan 1000 nieuwe woorden per jaar leren (Mol & Bus, 2011). Dat is evenveel als het aantal woorden dat kinderen leren door woordenschatinstructie op school.

Ouder

- Volwassenen met een kwetsbare achtergrond en een laag taalniveau geven die van generatie op generatie door, waardoor hun kinderen ook problemen op het gebied van taal ervaren (Cox, 2000).
- 2 op de 10 ouders van kinderen tussen 0 en 12 jaar leest helemaal niet voor (Van Eeden & Witte, 2016).
- Als beide ouders laagopgeleid zijn, heeft een kind een driemaal grotere kans om later laaggeletterd te worden (Buisman et al., 2013).
- Het opleidingsniveau, het taalniveau, de voorleesfrequentie en de leesattitude van ouders zijn belangrijke factoren om te voorkomen dat taalachterstanden op jonge leeftijd leiden tot laaggeletterdheid (Christoffels et al., 2017).
- Laaggeletterde ouders hebben moeite om thuis de omgang met taal te stimuleren en kunnen het taal- en geletterdheidsniveau van hun kinderen negatief beïnvloeden (Wasik, 2012).
- Om ouders die de taalontwikkeling van hun kind willen stimuleren, effectief te ondersteunen, zijn slechts kleine aanpassingen nodig die helpen om korte gesprekjes en veel interactie bij het kind uit te lokken (Van der Pluijm, Van Gelderen, & Kessels, 2017).
- Na deelname aan **Taal voor Thuis** blijkt 40% tot 60% van de ouders een betere mate van ouderbetrokkenheid te hebben (De Greef, Segers, & Nijhuis, 2015).

Wat

in Nederland

Wie

Werk

Geld

Gezondheid

Gezín

TvhL

Taboe

Leerkracht

- Scholen herkennen taalarmoede in gezinnen en laaggeletterdheid bij ouders nog onvoldoende (Van der Pluijm, 2014).
- Praten is het fundament voor de taalverwerving en de ontwikkeling van geletterdheid (Van Gelderen, 2011).
- Een kennismakingsgesprek met de ouder helpt de leerkracht om de wereld van het gezin te kennen en andersom om ouders de wereld van de school te laten zien (Lusse, 2013).

PRAKTIJKVERHAAL

Kinderopvang Bink

Kinderopvang Bink heeft meerdere vestigingen in de omgeving van Hilversum en is een gevestigde naam als het gaat om kinderopvang in de regio. Bij deze kinderopvang is een medewerker Taal en Ouderbetrokkenheid aangesteld, die wordt betaald door de gemeente. Deze medewerker heeft, in samenwerking met de pedagogisch medewerkers binnen de kinderopvang, ouders gemotiveerd om deel te nemen aan Taal voor Thuis. Deze medewerker was ook betrokken bij de intake van de vrijwilligers. Er zijn in totaal zes vrijwilligers getraind, die alleen of in duo's groepjes ouders hebben begeleid op verschillende vestigingen binnen de peuterspeelzalen. De Taal voor Thuis-cursus vond dus plaats op de locatie waar de kinderen van de deelnemende ouders worden opgevangen. De bijeenkomsten startten nadat de ouders de kinderen naar de groep hadden gebracht. De medewerker Taal en Ouderbetrokkenheid bleef tijdens de cursus steeds betrokken door onder meer langs te gaan bij de groepjes, soms mee te draaien en intensief contact te onderhouden met de vrijwilligers.

Taal voor Thuis werd positief ontvangen door zowel de ouders als de medewerkers binnen de kinderopvang. De pedagogisch medewerkers gaven bijvoorbeeld aan dat ze merkten dat ouders die meededen aan Taal voor Thuis, beter dan voorheen wisten wat hun kind doet op de peuterspeelzaal. De betrokkenheid van ouders is verbeterd.

 Meer weten? Kijk op: lezenenschrijven.nl/verhalen

8. TAAL VOOR HET LEVEN

Een betere taal- en/of rekenbeheersing leidt tot een grotere zelfredzaamheid en een sociaal en gelukkiger leven. Samen met de partnerinstellingen vindt Stichting Lezen & Schrijven dat heel Nederland moet kunnen lezen, schrijven, rekenen en voldoende digitale vaardigheden moet hebben. Want onze samenleving wordt sterker als iedereen kan meedoen.

Om dit te bereiken is het **samenwerkingsprogramma Taal voor het Leven** ontwikkeld. De Taal voor het Leven-aanpak wordt uitgevoerd door Stichting Lezen & Schrijven in samenwerking met honderden partnerinstellingen, en gefinancierd door de ministeries van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Sociale Zaken en Werkgelegenheid en Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

De lokale methode van Taal voor het Leven bestaat uit vier stappen:

- **Stap 1: bereid zijn**
Gemeenten en organisaties worden ervan bewust gemaakt dat er ook in hun omgeving mensen zijn die moeite hebben met basisvaardigheden.
- **Stap 2: vinden**
Gemeenten en organisaties gaan vervolgens samen aan de slag om laaggeletterden, (taal)vrijwilligers, beroepskrachten en andere samenwerkingspartners te vinden.
- **Stap 3: opleiden**
Taal voor het Leven organiseert trainingen voor zowel laaggeletterden als (taal)vrijwilligers, en begeleidt docenten.
- **Stap 4: volgen**
Sinds de landelijke start van Taal voor het Leven in 2016 zetten honderden gemeenten en lokale organisaties zich in om laaggeletterdheid aan te pakken.

Per fase zijn verschillende materialen en instrumenten vanuit het samenwerkingsprogramma beschikbaar, zie figuur 8.

Impact Taal voor het Leven

Taal voor het Leven helpt gemeenten en organisaties bij het duurzaam vinden, opleiden en volgen van mensen die moeite hebben met lezen, schrijven, rekenen en digitale vaardigheden. Stichting Lezen & Schrijven heeft daarom (vaak samen met andere organisaties) materialen en instrumenten ontwikkeld. De combinatie van onderwijskundige expertise, praktijkgericht lesmateriaal en getrainde vrijwilligers die, onder begeleiding van een professionele docent, met de deelnemer aan de slag gaan, zorgt voor de beste resultaten.

Figuur 8. Met Taal voor het Leven in vier stappen naar een effectieve aanpak.

INHOUD

- Wat
- in Nederland
- Wie
- Werk
- Geld
- Gezondheid
- Gezín
- TvhL
- Taboe

Samen met Maastricht University wordt de verandering in leesvaardigheid en sociale inclusie na deelname aan diverse taaltrajecten gemeten. Deelname aan diverse taaltrajecten leidt tot een betere taalbeheersing, zie figuur 9. Daarnaast blijkt dat de vooruitgang in deze vaardigheden redelijk constant blijft tussen de eerste, tweede en eindevaluatie van Taal voor het Leven (De Greef & Segers, 2017; Segers & De Greef, 2017; De Greef, Segers, & Ipektzidou, 2018).

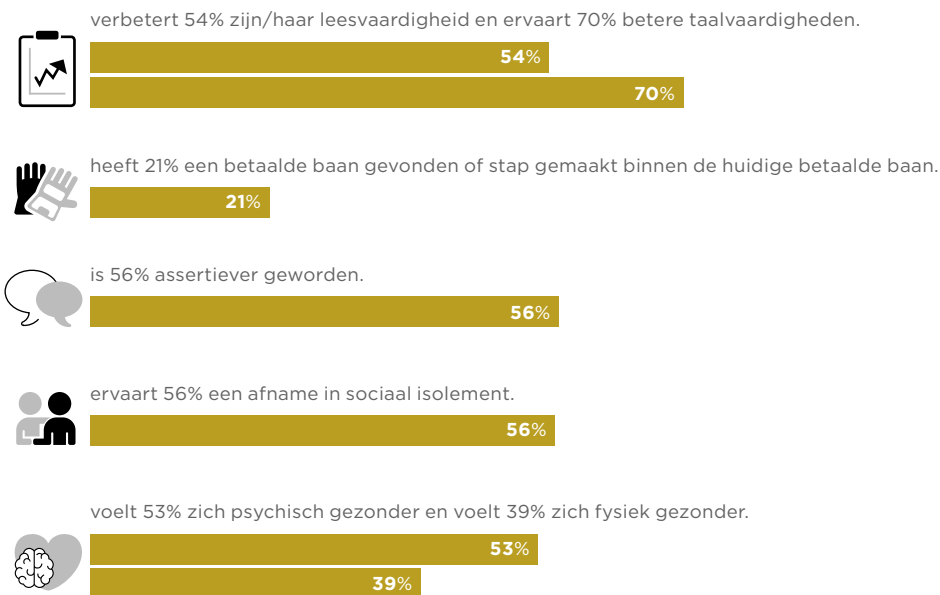
Betere basisvaardigheden zorgen ervoor dat mensen betere taalvaardigheden krijgen, assertiever worden en een afname in hun sociale isolement ervaren. Hun welzijn verbetert, zie figuur 9 en figuur 10.

Sinds de start van de pilot en de landelijke uitrol van het samenwerkingsprogramma Taal voor het Leven zetten honderden gemeenten en (lokale) organisaties zich in om laaggeletterdheid aan te pakken.

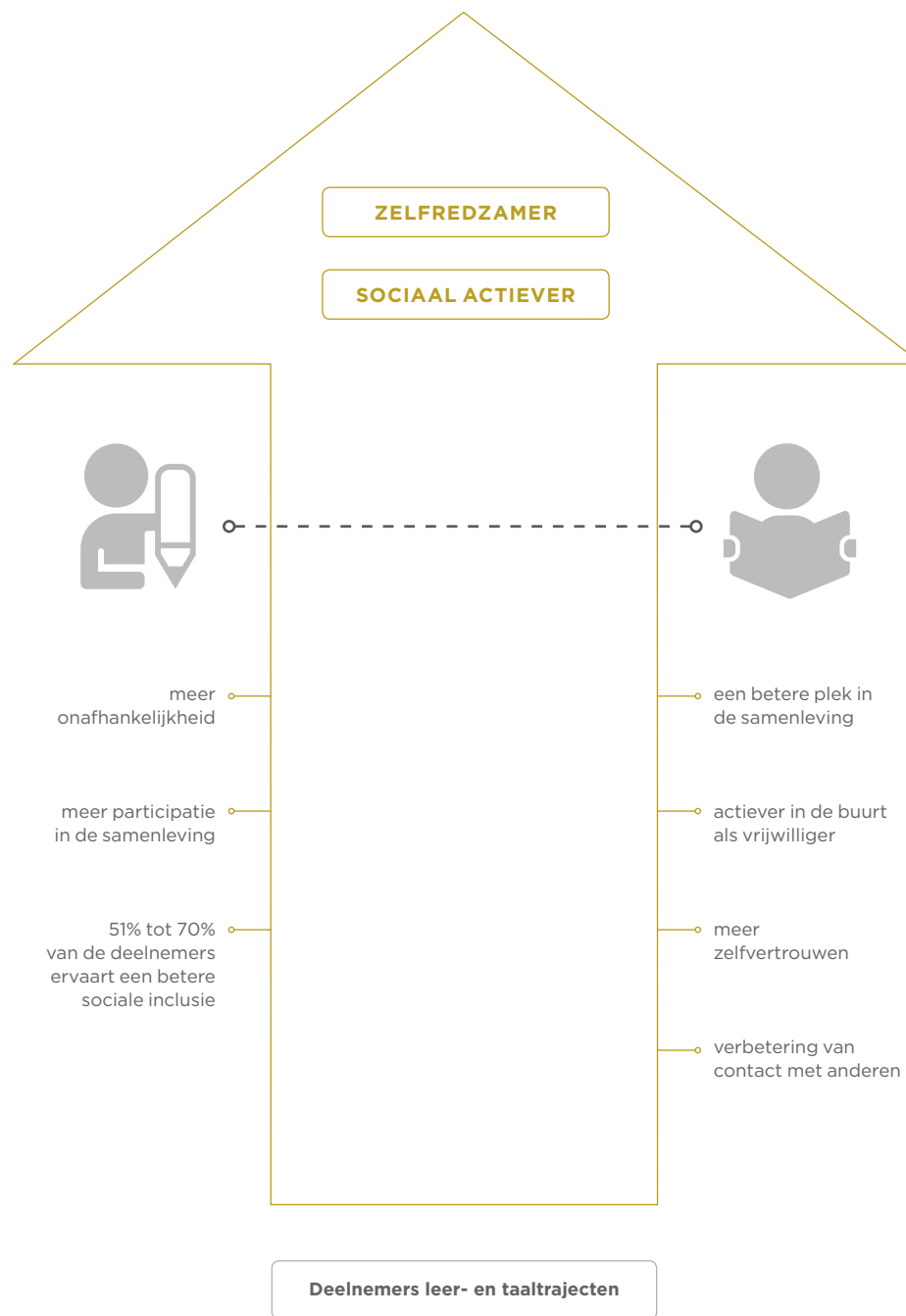
- Bij deze organisaties zijn bijna 85.000 deelnemers/cursisten aan de slag gegaan met het verbeteren van hun basisvaardigheden.
- Er zijn 25.000 vrijwilligers getraind om hen te begeleiden.
- In 2016 en 2017 zijn ruim 200 trainers opgeleid om de basistraining voor vrijwilligers regionaal of lokaal te verzorgen.
- In heel Nederland zijn inmiddels al meer dan 300 (digi)Taalhuizen en Taalpunten geopend.

Figuur 9. Opbrengsten van investeren in de aanpak van laaggeletterdheid (De Greef, Segers, & Ipektzidou, 2018; De Greef, Segers, & Nijhuis, 2015).

Van de deelnemers/cursisten:

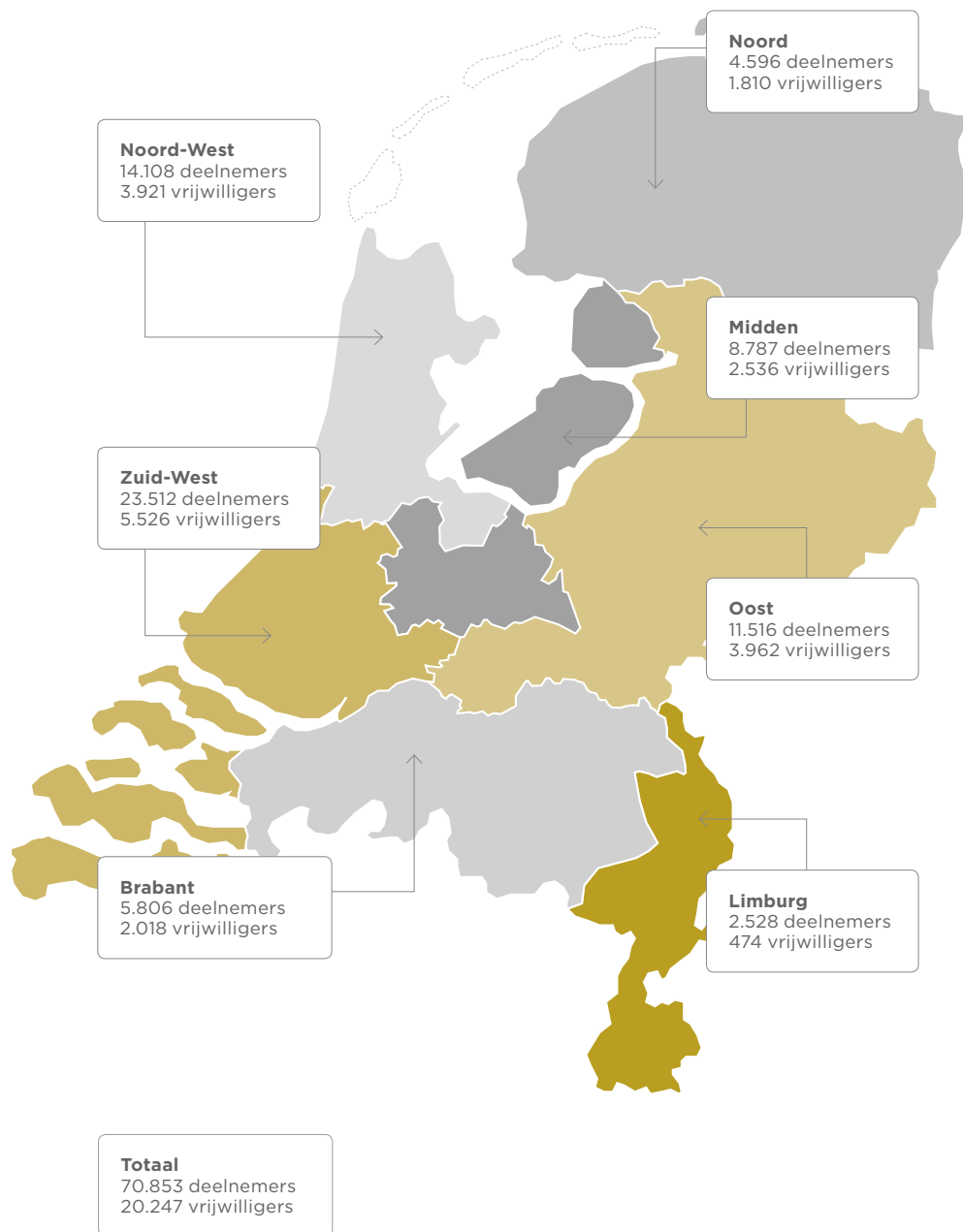
Figuur 10. Opbrengsten van deelname aan leer- en taalprojecten (Buisman et al., 2013; De Greef, Segers, & Ipektzidou, 2018).

INHOUD

- Wat in Nederland
- Wie
- Werk
- Geld
- Gezondheid
- Gezin
- TvhL
- Taboe

Figuur 11. Bereik deelnemende organisaties binnen Taal voor het Leven (januari 2016 - juni 2018).

Feiten en cijfers over samenwerking

De samenwerking tussen Stichting Lezen & Schrijven en instellingen wordt nauwkeurig bijgehouden. De instellingen (n=414) zijn zeer positief over de samenwerking met Stichting Lezen & Schrijven (Ipektzidou, De Greef, & Segers, 2017), zie figuur 12.

Figuur 12. Waardering samenwerking instellingen en Stichting Lezen & Schrijven.

Ook de tevredenheid van vrijwilligers is bijgehouden. In de evaluatie heeft 69% van de ondervraagde vrijwilligers (n=417) zich '(zeer) tevreden' getoond over Taal voor het Leven (DUO, 2017). De ondervraagde deelnemers aan Taal voor het Leven (n=317) zijn daarnaast erg tevreden met hun trajecten (DUO, 2017), zie figuur 13. Zo vindt 95% van de deelnemers de ondersteuning goed of heel goed.

Figuur 13. Waardering van vrijwilligers en deelnemers over Taal voor het Leven-trajecten.

Veel deelnemers vinden de ondersteuning van hun docent en/of vrijwilliger goed of heel goed.

Meer dan de helft van de deelnemers is tevreden met de frequentie van de les.

Een deel van de deelnemers wil vaker les.

Wat

in Nederland

Wie

Werk

Geld

Gezondheid

Gezin

TvhL

Taboe

Goede Daden Winkel in Zoetermeer tijdens de Week van de Alfabetisering in 2017.

Foto: Max Kneefel.

9. TABOE OP LAAGGELETERDHEID DOORBREKEN

Stichting Lezen & Schrijven vindt dat onze samenleving sterker wordt als iedereen kan meedoen. Taal-, reken- en digitale vaardigheden zijn hiervoor essentieel. Wij willen het taboe op laaggeletterdheid verder doorbreken en zo veel mogelijk mensen activeren om een bijdrage te leveren aan de aanpak van laaggeletterdheid. Alleen door zo veel mogelijk mensen hierbij te betrekken, kunnen we dit brede maatschappelijke probleem aanpakken.

Om laaggeletterdheid in Nederland op de kaart te zetten, organiseert Stichting Lezen & Schrijven evenementen en campagnes, zoals de **Week van de Alfabetisering** en de **TaalHeldenprijs**. Daarnaast brengen we laaggeletterdheid onder de aandacht van publiek en politiek door onderzoek te doen, en via media kennis en praktijkvoorbeelden te delen.

Kennis, houding en gedrag van het publiek

Doelstelling van deze agendering is vergroting van de kennis over laaggeletterdheid bij een breed Nederlands publiek. Wat is het probleem, wat is de omvang, wat zijn de gevolgen? En hoe herken je laaggeletterdheid? We willen dat meer mensen laaggeletterdheid in hun omgeving (op school, op het werk, in de buurt) herkennen. Daarnaast draagt agendering bij aan verandering van de houding van mensen ten opzichte van laaggeletterdheid. Vinden ze het een groot probleem? Vinden ze het belangrijk? Tot slot heeft agendering als doel om meer mensen te activeren. Dit kan door mee te doen met een campagne en iets te delen op social media, maar ook door jezelf of een bekende aan te melden als cursist of vrijwilliger.

Onderzoek 2017

In 2017 heeft onderzoeksbureau Markteffect in opdracht van Stichting Lezen & Schrijven onderzocht wat Nederlanders weten over laaggeletterdheid en wat hun houding en gedrag ten opzichte van dit probleem is. De belangrijkste uitkomsten zijn:

- **Zware onderschatting**

De meeste Nederlanders weten dat er in Nederland laaggeletterden zijn, maar onderschatten het aantal. De gemiddelde schatting is circa 600.000 mensen, ruim vier keer lager dan de daadwerkelijke 2,5 miljoen volwassenen.

- **Onwetendheid**

De meeste Nederlanders (66%) kennen niemand in hun omgeving die laaggeletterd is. Daarnaast bestaan er veel misvattingen over laaggeletterdheid. Zo wordt het vaak verward met dyslexie en analfabetisme.

- **Belangrijk probleem**

De meeste Nederlanders (81%) vinden laaggeletterdheid een (zeer) belangrijk probleem.

- **Grote bereidheid**

28% van de Nederlanders (ruim 4,7 miljoen mensen) is bereid hun persoonlijke tijd en energie vrij te maken om het probleem van laaggeletterdheid aan te pakken.

Wat

in Nederland

Wie

Werk

Geld

Gezondheid

Gezín

TvhL

Taboe

LITERATUUR

Algemene Rekenkamer (2016). *Aanpak van laaggeletterdheid*. Den Haag: Algemene Rekenkamer.

Ali, A., Abd Rahman, M.S., & Bakar, A. (2014). Financial Satisfaction and the Influence of Financial Literacy in Malaysia. *Social Indicators Research* (120), 137-156.

Baay, P., Buisman, M., & Houtkoop, W. (2015). *Laaggeletterden: achterblijvers in de digitale wereld?: Vaardigheden van burgers en aanpassingen door overheden*. Den Bosch: ecbo.

Baert, H., De Rick, K., & Van Valckenborgh, K. (2006). Towards the conceptualisation of learning climate. *Adult education: New routes in a new landscape*, 87-111.

Begrippenlijst Het Begint met Taal. Geraadpleegd op 20 juli 2018, van <https://www.hetbegintmettaal.nl/begrippenlijst/>

Bordewijk, A., Dries, H., Harkink, M., & Visser, E. (2007). *Ouderbetrokkenheid thuis: sleutel voor schoolsucces*. Velp: Spectrum.

Buisman, M. (2017). *Negatieve leerervaringen van volwassenen met lage basisvaardigheden*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

Buisman, M., Allen, J., Fouarge, D., Houtkoop, W., & Van der Velden, R. (2013). *PIAAC: Kernvaardigheden voor werk en leven: Resultaten van de Nederlandse survey 2012*. Den Bosch: ecbo.

Buisman, M., & Houtkoop, W. (2014). *Laaggeletterdheid in kaart*. Den Bosch: ecbo.

Bynner, J., & Parsons, S. (2007). *Illuminating disadvantage: Profiling the experiences of adults with Entry level literacy or numeracy over the life course*. NDRC Research Report. Londen: National Research and Development Centre for Adult Literacy and Numeracy. Geraadpleegd op http://dera.ioe.ac.uk/21971/1/doc_3912.pdf.

CBS. (2013). *Beroepsbevolking; behaalde onderwijs naar persoonskenmerken 2001-2012*. Geraadpleegd op <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=71822NED&D1=0-2&D2=1&D3=0&D4=0&D5=1-2&D6=0&D7=1&HDR=T,G3,G5,G6,G1&STB=G2,G4&VW=T>.

CBS. (2018). *Monitor brede welvaart 2018*. Den Haag: CBS.

CBS. (2018). *Pensioenleeftijd werknemers met 5 maanden gestegen*. Geraadpleegd op <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2018/25/pensioenleeftijd-werknemers-met-5-maanden-gestegen>.

Christoffels, I., Baay, P., Bijlsma, I., & Levels, M. (2016). *Over de relatie tussen laaggeletterdheid en armoede*. Den Bosch: ecbo.

Christoffels, I., De Groot, A., Clement, C., & Fond Lam, J. (2017). *Preventie door interventie: Literatuurstudie naar lees- en schrijfachterstanden bij kinderen en jongeren: prevalentie, relevante factoren en mogelijke interventies*. Den Bosch: ecbo.

Cox, T. (2000). *Combating educational disadvantage: meeting the needs of vulnerable children*. London/New York: Falmer Press.

De Greef, M., Kardol, T., Buisman, M., Verté, E., & De Witte, N. (2018). *Laaggeletterdheid onder ouderen: ontwikkelmogelijkheden op het gebied van taal*. Vught: Arteduc.

De Greef, M., & Segers, M. (2016). *Van gezonde taal tot familietaal naar werktal*. Maastricht: Maastricht University.

De Greef, M., & Segers, M. (2017). *Eerste tussenevaluatie landelijke implementatie taaltrajecten Taal voor het Leven door Stichting Lezen & Schrijven op het gebied van sociale inclusie en leesvaardigheid*. Maastricht: Maastricht University.

De Greef, M., Segers, M., & Ipekzidou, E. (2018). *Eindevaluatie landelijke implementatie taaltrajecten Taal voor het Leven door Stichting Lezen en Schrijven op het gebied van sociale inclusie en leesvaardigheid*. Maastricht: Maastricht University.

De Greef, M., Segers, M., & Nijhuis, J. (2015). De impact van Taal voor het Leven op de taalvaardigheden en sociale inclusie. In *Slim Samenwerken Loont* (pp. 63-71). Den Haag: Stichting Lezen & Schrijven.

De Greef, M., Segers, M., & Nijhuis, J. (2015). *Impactonderzoek Taal voor thuis door Stichting Lezen & Schrijven op het gebied van ouderbetrokkenheid, sociale inclusie en taalvaardigheid*. Maastricht: Maastricht University.

Deursen, A. V., & Van Dijk, J. A. G. M. (2012). *Trendrapport internetgebruik 2012. Een Nederlands en Europees perspectief*. Enschede: Universiteit Twente.

De Walt, D.A., & Hink, A. (2009). Health Literacy and Child Health Outcomes: A Systematic Review of the Literature. *Pediatrics*, 124(3), 265-274.

Disney, R., & Gathergood, J. (2013). Financial literacy and consumer credit portfolios. *Journal of Banking & Finance*, 37(7), 2246-2254.

DUO Onderwijsonderzoek. (2017). *Tevredenheidsonderzoek taalvrijwilligers en deelnemers Taal voor het Leven*. Utrecht: DUO Onderwijsonderzoek.

Ehrenreich, M.J., Robinson, C.T., Glovinsky, D.B., Dixon, L.B., Medoff, D.R., & Himelhoch, S.S. (2012). Medical inpatients' adherence to outpatient psychiatric aftercare: a prospective study of patients evaluated by an inpatient consultation liaison psychiatry service. *The International Journal of Psychiatry in Medicine*, 44(1), 1-15.

Wat

in Nederland

Wie

Werk

Geld

Gezondheid

Gezín

TvhL

Taboe

Feskens, R., Kuhlemeier, H., & Limpens, G. (2016). *Resultaten PISA-2015 in vogelvlucht: Praktische kennis en vaardigheden van 15-jarigen*. Samenvatting van de Nederlandse uitkomsten van het Programme for International Student Assessment (PISA) op het gebied van natuurwetenschappen, leesvaardigheid en wiskunde in het jaar 2015. Arnhem: Cito.

Goes, M., & Faun, H. (2018). *Taalcafés en cursussen digitale vaardigheden: een kwalitatief onderzoek naar ervaringen en opbrengsten*. Zoetermeer: Panteia.

Gubbels, J., Netten, A., & Verhoeven, L. (2017). *Vijftien jaar leesprestaties in Nederland; PIRLS-2016*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands, Radboud Universiteit, Behavioural Science Institute.

Het begint met taal. (2018). Begrippenlijst. Geraadpleegd 14 juni op <https://www.hetbegintmettaal.nl/begrippenlijst/>.

Hls-Eu Consortium. (2012). Comparative report of health literacy in eight EU member states. *The European health literacy survey HLS-EU*.

Houtkoop, W. (2015). *Ouderen en laaggeletterdheid*. Den Bosch: ecbo.

Houtkoop, W. A., Allen, J. P., Buisman, M., Fouarge, D., & van der Velden, R. K. W. (2012). *Kernvaardigheden in Nederland. Resultaten van de Adult Literacy and Life Skills Survey (ALL)*. s-Hertogenbosch: ECBO: Expertisecentrum Beroepsopleiding.

Inspectie van het Onderwijs. (2018). *Onderwijsverslag 2016/2017: De Staat van het Onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Ipektzidou, E., De Greef, M., & Segers, M. (2017). *Tevredenheidsonderzoek samenwerkingspartners Stichting Lezen & Schrijven periode 2016*. Maastricht: Maastricht University.

International Telecommunication Union (2017). *Measuring the Information Society Re-port 2017*. Volume 2, ICT Country Profiles. Genève: International Telecommunication Union.

Jurgens, K., & Buisman, M. (2017). *Zilveren taalcompetenties: Literatuurstudie naar de opbrengsten van taalinterventies voor ouderen*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

Kasperkovitz, J.M. (2012). *Monitor 2012: Bestrijding laaggeletterdheid door bibliotheken*. Amersfoort: Kasperkovitz beleidsonderzoek en advies.

Koninklijke Bibliotheek (2016). *Basisvaardigheden Netwerkplan 2016-2018*. Geraadpleegd op https://www.kb.nl/sites/default/files/meerjarenplan_basisvaardigheden_2016_2018.pdf.

Kaup, A.R., Simonsick, E.M., Harris, T.B., Satterfield, S., Metti, A.L., Ayonayon, H.N., & Yaffe, K. (2013). Older adults with limited literacy are at increased risk for likely dementia. *Journals of Gerontology Series A: Biomedical Sciences and Medical Sciences*, 69(7), 900-906.

Keizer, M. (2018). *Lezen ≠ Begrijpen: onderzoek naar leesvaardigheid onder mensen met financiële problemen*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Koops van 't Jagt, R. (2018). *Show, don't just tell; Photo stories to support people with limited health literacy*. (dissertation). Retrieved from <https://indd.adobe.com/view/5d0ec39e-9a40-413c-b62a-c43a4496715f>.

Li, C.K., & Hung, C.H. (2010). An examination of the mediating role of person-job fit in relations between information literacy and work outcomes. *Journal of Workplace Learning*, 22(5), 306-318.

Lindhout, P. (2009). *Taalproblemen bij BRZO- en ARIE-bedrijven, een onderschat gevaar?* Enschede: Gildeprint.

Lusse, M. (2013). *Een kwestie van vertrouwen: Een ontwerpgericht onderzoek naar het verbeteren van het contact met ouders in het 'grootstedelijke' vmbo als bijdrage aan preventie van schooluitval*. Rotterdam: Rotterdam University Press.

Madern, T., Jungmann, N., & Van Geuns, R. (2016). *Over de relatie tussen lees/ en rekenvaardigheden en financiële problemen*. Amsterdam: Stichting Beheer en Ontwikkeling Instrumenten Ondersteuning Vakmanschap Sociaal Domein.

Manly, J.J., Schupf, N., Tang, M.X., & Stern, Y. (2005). Cognitive decline and literacy among ethnically diverse elders. *Journal of geriatric psychiatry and neurology*, 18(4), 213-217.

Manly, J.J., Touradji, P., Tang, M.X., & Stern, Y. (2003). Literacy and memory decline among ethnically diverse elders. *Journal of clinical and experimental neuropsychology*, 25(5), 680-690.

Mol, S.E., & Bus, A.G. (2011). To read or not to read: A meta-analysis of print exposure from infancy to early adulthood. *Psychological Bulletin*, 137, 267-296.

Money Advice Service. (2018). *Numeracy and financial capability. Exploring the links*. Londen: Money Advice Service.

National Numeracy for everyone, for life. (2014). *Numeracy for adults*. Lewes: National Numeracy Charity. www.nationalnumeracy.org.uk/numeracy-for-adults/index.html.

Nationale ombudsman (2016). *Burgerperspectief op schuldhulpverlening; een onderzoek naar de ervaringen van burgers met gemeentelijke schuldhulpverlening*. Den Haag: Nationale ombudsman.

Nibud (2012). *Mannen, vrouwen en geldzaken: Nibud Factsheet*. Utrecht: Nibud.

Notten, N., & De Wijs, F. (2017). *Een beeld van de laaggeletterde ouder: Een onderzoek naar achtergrondkenmerken, leesopvoeding en taalprestaties in laaggeletterde gezinnen*. Amsterdam: Stichting Lezen.

Wat

in Nederland

Wie

Werk

Geld

Gezondheid

Gezin

TvhL

Taboe

Pieterse, W. (2010). Hoe centraal staat de burger op uw gemeentewebsite? Whitepaper. Sdu Coutlookconnect.

Protheroe, J., Nutbeam, D., & Rowlands, G. (2009). Health literacy: a necessity for increasing participation in health care. *British Journal of General Practice*, oktober, 721-723. <http://bjgp.org/content/59/567/721/tab-pdf>.

PwC (2018). *Maatschappelijke kosten laaggeletterdheid*. Amsterdam: PwC.

Rademakers, J. (2014). *Kennissynthese Gezondheidsvaardigheden: Niet voor iedereen vanzelfsprekend*. Utrecht: NIVEL.

Reyes-Ortiz, C.A., Camacho, M.E., Amador, L.F., Velez, L.F., Ottenbacher, K.J., & Markides, K.S. (2007). The impact of education and literacy levels on cancer screening among older Latin American and Caribbean adults. *Cancer control*, 14(4), 388-395.

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) (2018). Gezondheidsverschillen, hoe ontwikkelen zich gezondheidsverschillen in de toekomst? Geraadpleegd 18 juni op <https://www.vtv2018.nl/gezondheidsverschillen>.

ROA (2016). *Regionale spreiding van geletterdheid*. Maastricht: Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA), Maastricht University.

Roeters, A. (2017). *Leren van verschillen*. Den Haag: SCP.

Rosman (2018). *Drieduizend migranten nooit geslaagd voor inburgeringstoets*. Geraadpleegd op <https://www.topics.nl/drieduizend-migrant-nooit-geslaagd-voor-inburgeringstoets-a10050893ad/213d5a5332b473e8901a0884c46ca93a1cd018f062f4497837d10f147e1de75a/?context=zoek/?query=Inburgeren&referrerUserId=2cdaf37afd1f4b42b13a2352a8e5e136>.

Segers, M & De Greef, M (2017). *Tweede tussenevaluatie landelijke implementatie taaltrajecten Taal voor het Leven door Stichting Lezen & Schrijven op het gebied van sociale inclusie en leesvaardigheid- Periode september 2015 - juli 2017*. Maastricht: Maastricht University.

Sijbers, E., Allen, J., & Van der Velden, R. (2016). *De arbeidsmarktperspectieven van laaggeletterden in Nederland tot 2020*. Maastricht: ROA.

Smit, S., & Bersee, T. (2009). *Ik wil nou eindelijk eens een keer zelfstandiger worden!* Rotterdam: NextValue onderzoek en advies.

Stalpers, C. (2007). *Het verhaal achter de lezer*. Amsterdam: Stichting Lezen.

Sylva, K. (1994). School Influences on Children's Development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35, 135-170.

Twickler, T.B.M., Hoogstraaten, E., Reuwer, A.Q., Singels, L., Stronks, K., & Essink-Bot, M. (2009). Laaggeletterdheid en beperkte gezondheidsvaardigheden vragen om een antwoord in de zorg. *Nederlands Tijdschrift Geneeskunde*, 153: A250.

UWV (2017). *Kansen voor laagopgeleiden*. Amsterdam: UWV.

Van der Eijnden, J. (2015). *Wie stoeit met het boek? Verschillen in de leesopvoeding van vaders en moeders*. Amsterdam: Stichting Lezen.

Van der Heide, I., & Rademakers, J. (2015). *Laaggeletterdheid en Gezondheid: Stand van zaken*. Utrecht: Nivel.

Van der Heide, I., Wang, J., Droomers, M., Spreeuwenberg, P., Rademakers, J., & Uiters, E. (2013). The relationship between health, education, and health literacy: results from the Dutch Adult Literacy and Life Skills Survey. *J Health Commun.* 2013; 18 Suppl 1, 172-84.

Van der Pluijm, M.S. (2014). *Taal begint thuis. Ervaringen, inspiratie en tips voor samenwerking tussen scholen en ouders voor meer taalstimulering thuis*. Rotterdam: Programmabureau Beter Presteren.

Van der Pluijm, M.S., Van Gelderen, A.J.S., & Kessels, J.W.M. (2017). Activities and strategies for low-educated parents to promote oral language development of their children. Artikel in voorbereiding.

Van der Pluijm, M.S. (2017). Samenwerken met laaggeletterde ouders. In *De stem van ouders, voor succesvolle samenwerking*: Sardes Special 22, 23-27.

Van Eeden, A., & Witte, E. (2016). *Rapportage boekenbranche meting 37*. Neurenberg: GfK.

Van Gelderen, A.J.S. (2011). Het onderwijs in lezen en schrijven. In A.J.S. van Gelderen & E. van Schooten, *Taalonderwijs: een kwestie van ontkavelen*. Openbare les. Rotterdam: Rotterdam University Press.

Van Rooij, M., Lusardi, A., & Alessie, A. (2011). Financial literacy and stock market participation. *Journal of Financial Economics*, 101, 449-472.

Wasik, B.H. (2012). The role of Family Literacy in Society. In B. H. Wasik (Ed.), *Handbook of family literacy: Second edition*. New York: Routledge.

Windisch, H.C. (2015). Adults with low literacy and numeracy skills: A literature review on policy intervention. *OECD Education Working Papers*, 123. Parijs: OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/5jrxnjdd3r5k-en>.

WRR (2016). *Eigen schuld? Een gedragswetenschappelijk perspectief op problematische schulden*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

WRR (2017). *Weten is nog geen doen. Een realistisch perspectief op redzaamheid*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

- Wat
- in Nederland
- Wie
- Werk
- Geld
- Gezondheid
- Gezin
- TvhL
- Taboe

Alle rechten voorbehoud

Niets uit deze uitgave mag – door iemand anders dan de opdrachtgever – worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.

Colofon

Deze publicatie van Stichting Lezen & Schrijven is tot stand gekomen in samenwerking met dr. Maurice de Greef, prof. dr. Mien Segers en dr. Jan Nijhuis, Maastricht University School of Business and Economics (vakgroep Educational Research & Development).

Deze publicatie is onderdeel van het samenwerkingsprogramma Taal voor het Leven. Dit programma wordt aangeboden door Stichting Lezen & Schrijven en gefinancierd door de Rijksoverheid.

Omslagillustratie: Flatland Design Thinking Agency

lezenenschrijven.nl

September 2018 © Stichting Lezen & Schrijven

Feiten & Cijfers Laaggeletterdheid

In deze publicatie is een overzicht van de invloed van lage basisvaardigheden op deelname aan de maatschappij beschreven.

2,5 miljoen mensen van 16 jaar en ouder hebben moeite met de basisvaardigheden. Ze zijn laaggeletterd. Zij hebben moeite met taal en/of rekenen. Vaak hebben zij ook moeite met digitale vaardigheden.

Deze publicatie is opgebouwd uit feiten en cijfers van laaggeletterdheid binnen de volgende thema's: werk, geld, gezondheid en gezin. Daarnaast zijn de opbrengsten van investeren in de aanpak van laaggeletterdheid beschreven.

lezenenschrijven.nl

